

**А.А. ТАХО-ГОДИНИ АТЫНДАГЪЫ ДАГЪЫСТАН
ИЛМУ-АХТАРЫВ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТ**

**АСЛУ УМУМИ ШКОЛАЛАР УЧУН КЪУМУКЪ АДАБИЯТДАН
БИЛИМ БЕРИВ УЪЛГЮ ПРОГРАММА
(1–4-нчу класлар учун)**

Магъачкъала 2022 й.

Аслу умуми школалар учун къумукъ адабиятдан билим берив программаны (1–4-нчю класлар учун) А.А. Тахо-Години атындагъы Дағыстан илмуахтарыв педагогика институтну ана тил секторуну баш илму къуллукъчусу, филология илмуланы доктору, профессор Н.Э. Гъажиагъматов тизген.

РЕЦЕНЗЕТЛЕР:

филология илмуланы кандидаты З.С. Адильгереева,
филология илмуланы кандидаты А.М. Сайитов

ИЧДЕЛИК

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ.....	4
КЪУМУКЪ АДАБИЯТГЪА УЙРЕТИВНИ ИЧДЕЛИГИ.....	7
1-нчи клас.....	7
2-нчи клас.....	10
3-нчю клас.....	13
4-нчю клас.....	16
БАШЛАПГЪЫ КЛАСЛАРДА «КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТНИ УЙРЕНИВДЕ ОХУВЧУЛАР ЕТИШМЕ ГЕРЕКЛИ ПЛАНЛАШДЫ- РЫЛГЪАН ГЬАСИЛЛЕРИ.....	20
ЭНЧИЛИ ГЬАСИЛЛЕРИ.....	20
МЕТАПРЕДМЕТЛИК ГЬАСИЛЛЕРИ.....	22
ПРЕДМЕТЛИК ГЬАСИЛЛЕРИ.....	24
1-нчи клас.....	24
2-нчи клас.....	25
3-нчю клас.....	26
4-нчю клас.....	29
ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ.....	33
1-нчи клас.....	33
2-нчи клас.....	88
3-нчю клас	94
4-нчю клас.....	99

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ

Аслу школалар учун яратылгъан къумукъ адабиятдан уылгюлю программа Федерал пачалыкъ билим берив стандартны (ФГОС-ну) аслу умуми билим берив программасыны талапларына кюрчюленип тизилген. Шо стандартларда муаллимлени ишинде янгы педагогика къайдаланы къоллав масъалалары, охувчуланы хас айрылықълары, оланы чагъы, билим ва оысюв даражалары, гъалиги жамият яшавуну талаплары, милли школаланы ишини бай сынавлары ва илмуахтарыв ишлер гёз алгъа тутулгъан.

Къумукъ тилде юрюлеген дарслар жамият къуллугъун күте: олар миллетибизни менлигин сакълай, ана тилде гъакълашыв, къятнашыв чараганы күтегенден къайры да, халкъны маданият байлыгъын артдыра, пикир этив мердешлерин камиллешдире. Программагъа гёре охув дарсларда яшлагъа белгили билимлени, бажарывлукъланы берив булан бирче, оланы умуми оысювюне кёмек этив гёз алгъа тутулгъан. Шу муратланы яшавгъа чыгъармакъ учун яшланы бары да затдан алдын текстни тюз англап, чалт, чебер охумагъа ва китап булан ишлемеге уйретме тюше.

Башлапгъы класларда яшланы охувгъа уйретивню аслу борчлары шулардыр:

- текстни англап уйренивню кюрчюсюнде тюз ва чалт охув мердешлерин яратмакъ;
- билимни ва тарбияны кюрчюсю болгъан китап булан ишлеп болагъан этмек ва оланы пикир этив мердешлерин теренлещирмек, сёз хазнасын артдырмакъ;
- - яшларда тергељюкню, ишге гъаваслықъны, охувда оъзбашына ишлеме бажарагъанлықъны түvdурмакъ ва оланы къылышкъ (эстетика) якъдан тарбияламакъ;
- тюрлю чебер текстлер булан ишлеме болагъан бажарывлукъланы яратмакъ; охувгъа, билим алывгъа иштагълыгъын артдырмакъ;
- чебер асарланы охуйгъанда тюрлю гъислени яратма, яшланы сёзге эстетика якъдан янашма, чебер асарланы маънасын англама уйретмек;
- яшланы адабият тилни къайдаларына кюрчюленип сейлемеге ва язмагъа уйретмек;
- чебер адабитны кюрчюсюнде къурдашлыкъ, дослукъ, тюзлюк яхши къылышкълардан экенлигин беклешдирмек;
- чебер адабиятны кюрчюсюнде яшланы оъз ватаныны, халкъыны маданиятына бакъгъан сюювюн артдырыв;
- тюрлю чебер текстлер булан ишлеме болагъан бажарывлукъланы яратмакъ; охувгъа, билим алывгъа иштагълыгъын артдырмакъ;
- чебер асарланы охуйгъанда тюрлю гъислени яратма, яшланы сёзге эстетика якъдан янашма, чебер асарланы маънасын англама уйретмек;

- чебер адабитны кюрчюсөндө къурдашлыкъ, дослукъ, тюзлюк яхши къылыштардан экенлигин беклешдирмек;
- чебер адабиятны кюрчюсөндө яшланы ойз ватаныны, халкъыны маданиятына бакъгъан сюювюн артдырыв.

Къумукъ тилде юролеген дарслар охувчуланы тилин ойсдорловде, оланы тилин бай этивде, яшланы тил культурысын ва сёйлев имканлыкъларын артдырывда аслу кюрчюлеринден бири болуп токътай.

Адабият охув предмет гыисапда уйретив масъаладан къайры, тарбиялавчу масъаланы да кюте.

Текстлени охуйгъанда гыслени (сююнч, тамаша болув, къайгъырыв ва ш.б.) берип, сонг да охулгъан гесекге ойзюню къаравун да айтып билмеге герек.

Адабиятны курсунда яшлар школада инче саниятны асарлары гыисапда халкъ авуз яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш бола. Шону натижасында эстетика тарбияны кюрчюлери салына. Охув учун берилген материал табиатны, жамият яшавну ва инче саниятны исбайылыгъын англамагъя ва уйренмеге кёmek эти.

Башлапгъы класларда ана тилни уйретив тилни гъакъындагъы илмугъя ва тил ойсдоровге бакъгъан якъда биринчи абат гыисаплана. Ана тил дарслар ойзге охув предметлер, айры алгъанда охув дарслар булан тыгъыс байлавлукъда юрютюлме герек.

Уылгюлю программа муаллимлөгө шулай имканлыкълар бережек:

1) башлапгъы класлар учунгъу Федерал билим берив стандартларда гёрсетилген метапредметлик, энчилик ва предметлик гъасиллөгө етишмеге кёmek этежек;

2) «Къумукъ тил» предметни планлашдырылгъан гъасиллерини къурулушун, ону ичделигин ичделигин учунгъу йыллагъя ва сагъатлагъя гёре бёлюп Федерал билим берив стандартлагъа, башлапгъы класлар учун онгарылгъан Уылгюлю аслу билим программасына ва Уылгюлю тарбиялав программагъя гёре гелишдирмек этежек;

3) гъар класда болмагъя герек тематика планланы камиллешдирмеге, дарсларда юрюлмеге герек тюрлю-тюрлю ишлени теренлещирмеге кёmek этежек.

Программада охув предмет башлапгъы класларда гёрсетилген планлашдырылгъан гъасиллери (энчили, метапредметли ва предметли) не муратларда уйренилме гереги гёрсетилген. Энчили ва метапредметли гъасиллер адатлангъан методика къайдаларда ва ана тилни уйренегенде огъар хас болагъан метод къайдалагъя гёре берилген. Программаны предметли планлашдырылгъан гъасиллери йыллагъя гёре берилген.

Программада охув материал класлагъя гёре пайлангъан, темаланы гезиги, оланы уйренегенде предметни ичделигине ва яшланы психология айрылыкъларын, оланы чагъын гыисапгъя алыш сагъатланы къадары да берилген.

Программа учителни яратывчулукъ сиптечилигин кемитмей, огъар программаны аслу ичделигин сакълап, тюрлю-тюрлю метод ёлланы къолламагъа имканлыкъ бере.

Курсну ууми характеристикасы

Охув курсну къумукъ, рус, Дагъыстанда яшайгъан башгъа миллетлени вакиллери яратгъан чебер асарланы къуршай. Яшлар башлапгъы класларда инче саниятны асарлары гъисапда халкъ авуз яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш бола.

Адабиятны курсундан программа шулай затланы гёз алгъя тута:

- Авуз тилни тюрлюлери. Тил культурысы.
- Текстни тюрлюлерини уьстюнде иш гёрюв.
- Чебер асарланы уьстюнде ишлев.
- Охума герекли асарлар. Охув культурысы.

Биринчилей «Авуз тилни тюрлюлери. Тил культурысы» деген бёлюкде сёйлев, охув, языв мердешлени беклещирмек учун авуз тилни языв тилден айырып бажарма тюше. Тил культурына гёре яшлар тюз ва таъсирли сёйлеп бажарма герек. Шолай сёйлеп билмек учун тилни токъташгъан языв ва сёйлев къайдаларындан тайышмай сёйлеме ва язмагъа билме герек.

Программаны талапларына гёре 1- 4 класларда бары да охув дарсларда тюз, чалт, англап, чебер охув мердешлер болдурула. Шо муратны яшавгъа чыгъармакъ учун тюрлю асарланы охума, гъар заман оланы уьстюнде ишлеме тюше.

Биринчи класда яшлар англап, тюз, бувунлагъа гёре охумагъа уйрене. Шо класда яшлар текстге гёре, муаллим береген соравлагъа гёре гиччи текстлени хабарлайлар. Текст булан юрюлген бары да иш муаллим булан бирче этиле. Биринчи класны ахырына бир минутда 20-25 сёз охума герек.

Экинчи класны охувчулары сав сёзлени бувунлагъа бёлмей охуп бажармагъа герек. Охума къыйын сёзлер буса бувунлагъа гёре охула. Экинчи класны ахырына бир минутда 30-40 сёз охума герек.

Уъчинчю класда охувчулар, сав сёзлер булан паузаланы ва логика ургъуланы сакълап, текстлени охуйгъанда гъислени (сюонч, тамаша болув, къайгъырыв ва ш.б.) берип, сонг да охулгъан гесекге оъзюню къаравун да айттып билмеге герек. Уъчинчю класны ахырына бир минутда 50-60 сёз охума герек.

Дёртюнчю класны ахырында охувчулар англап, чалт ва аян күйде охуп билеген мердешлөгө ес болалар. Охувчу IV-нчю класны ахырында бир минутда 90 сёзни охуп болмагъа герек.

Адабият дарсларда диалог, монолог къурма бажарывлукъ, тюрлю текстлер булан, оъзбашына охув китап булан ишлев мердешлер яратыла, сё-

злюклерден, түрлөу справочниклерден тарыкълы болагъан информациины тапма уйрене.

Охув дарсларда яшланы сёйлев тили ойсе, шо саялы программада яшланы сёз хазнасын жанландырагъан ва байлашдырагъан, сонг да байлавлу сёйлевню болдурагъан чалышывгъа айрыча ер гёрсетиле.

Программада охув мердешлерин ойсдорювге аслу тергев бериле. Охув дасларда текстлени маъналы гесеклеге бёлме уйретме, хабарлав, суратлав, пикирлешив сочинениелер ва изложениелер языла.

Программада текстни чебер охума ва ону тюрлюлерин айырыв мердешлер яратывгъа тергев бериле. Текстте гёре план къуруп, ону маъналы гесеклеге бёллюп, гъар гесекге баш салып бажармакъ. Текстни савлай яда айры маъналы гесеклеге гёре хабар этип бажармакъ. Текстни аслу маънасын башы булан уруштурмакъ. Охулган текстни тюрлюлерин айырып бажармакъ: хабарлав, суратлав, пикирлешив. Охувчу текстте ойз къаравун айтып, багъа берип текстлени хабарын ойзбашына айтып, тынч план къуруп, толу ва кыстыгъартып, текстни маънасын хабарлап бажармагъа герек. Илму ва чебер текстлени бири - бириндөн айырып, башгъалыкъларын гёрсетип бажарма герек.

Программада чебер асарланы уьстюнде ишлевгэ айры тергев бериле. Охувчуланы жамият-политика англавларын генглешдириген чебер ва публицистика асарлар, язывчуланы сайламлы ва авуз яратывчулугъуну асарлары охула. Охувчулар адабият текстлени аслу журалары булан ва оланы башгъалыкълары булан таныш болалар. Олар текстни маъналы гесеклеге бёлмеге, аслу пикруну тапмагъя, баш маънаны экинчи даражалыдан айырмагъа текстни планын этмеге, ойзу охугъан затгъа багъа бермеге уйренелер: яшланы сёзлюк хазнасын генглешдирив, мугъкамлашдырыв ва жанландырыв иш узатыла.

Программада охума герекли асарлагъя ва охув культурыасына тергев бериле. Бу бёлюкде тюрлю - тюрлю текстлени, тюрлю жанрларда язылгъан асарланы охув къайдалар гёз алгъа тутула. Охума герекли асарлагъя къумукъ, рус, Дагъыстанда яшайгъан башгъа миллетлени вакиллери яратгъан чебер асарлары гирме тюше. Ондан къайры охув курсу илму макъалаланы гёз алгъа тута. Яшлар школада инче саниятны асарлары гъисапда халкъ яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш болма герек. Пограммагъа гёре яшлар адабият асарланы бары да жураларын билме тюше: ёммақълар, шырулар, хабарлар, айтывлар, чечеген ёмакълар ва ш. б .

Булай тематика яшлагъя ювукъ къылыкъны гъакъындағы асарлар кёп ерни ала. Ватанны, паraphatlykъны ва дослукъну, яшланы яшаву ва ишлери, адамланы яшаву ва загъматы гъакъындағы яшланы англавлары кёп къадарда генглеше. Яшлар школада инче саниятны асарлары гъисапда халкъ яратывчулугъу ва адабиятны чебер асарлары булан таныш бола. Шону натижасында эстетика тарбияны күрчүлери салына. Охув учун берилген материал табиатны,

жамият яшавну ва инче саниятны исбайылыгъын англамагъа ва уйренимеге кёмек эте, охувчуланы тил культурыасы арта.

Башлапгъы класларда ана тил дарслагъа охув плангъа гере 288 сагъат гёрсетиле: в 1-нчи класда – 84 сагъат, жумада 3 сагъат (33 жума); 2-нчи класда – 68 сагъат (34 жума); 3-нчю класда – 68 сагъат (34 жума); 4-нчю класда – 68 сагъат (34 жума).

КЪУМУКЪ АДАБИЯТГЪА УЙРЕТИВНИ ИЧДЕЛИГИ

1-нчи клас

Халкъ авуз яратывчулугъу.

Ёммакълар, айтывлар, чечеген ёммакълар.

Алгышлар, яхшылыкъ ёравлар, сыналгъан сёзлер.

Уч улакъны ёммагъы. Жымчыкъ, тюлкю ва къаргъа. Арсланкъаплан.

Язбаш.

А. Акъаев. Язбаш. Къ. Шамсутдинов. Арыкъ язбаш. Б. Магъамматов. Эрте язбаш. К. Султанов. Сувукълар битди. А.Акъаев. Гыйбаркман! Къ. Акъгэзов. Тангны леззети. З. Атагишиева. Майда. А. Гыамитов. Къаранчкъыдан яманмы. И. Керимов. Язбашда. Къурманали шамсутдинов. Яш къурувчү. А. Залимханов. Алма терек. М. Атабаев. Шатман йыр.

Мен ва мени къурдашларым.

Магъамматзагыт Аминов. Алфавит. С. Бийболатова. Женнет ва къазлар бузав, къозу ва бёрюлер. С. Токъболатов. Тынгловсуз улакъ. Б. Гъажиев. Циркде. А.Межитов. Бишевню тюшю. А. Батыргишиев. Дарман отлар. М.-Н. Халилов. Жаны бар атлар къайда? М. Атабаев. Жымчыкъ. Ит.

1-нчи класда «Къумукъ адабият» предметни уйренив шулай *универсал охув гъаракатланы* болуштурмагъа кёмек эте.

Тюшюнөв универсал охув гъаракатларын:

— гиччирек проза ва шиъру текстлердеги сёзлени къутгъармай, савлай, оланы ичиндеги гъарпланды яда бувунланы ерлерин алышдырмай, тюз къычырып охумакъ;

— ичинден яда къычырып охулгъан асарны аслу маънасын англамакъ;

— охувну вакътисинде маъналы гесеклени белгилемек, соравлагъа жавап берип бажармакъ;

— гечилген терминлени, англавланы маъналарын билмек: авуз яратывчулукъ тема, текстни башы, аслу маънасы, ичделиги, ёммакъ, автор, игити, хабар, шиъру;

— асарланы жанрлагъа гёре айырып билмек (ёммакъ, чечеген ёммакъ, айтыв, шиъру, хабар);

— текстни анализин этмек: текстни темасы, агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырмакъ, асарны игитини келпетин суратламакъ, ону хасиятына тюз къыймат бермек, текстни маънасына гёре соравлар салмакъ;

— асарны ону темасына гёре, охувчуну кеплендиреген гъалына гёре оъзге асарлар булан тенглешдирмек.

Маълуматланы (информацияны) уйстюнде иш гёрюв:

— текстни ичделиги баянлыкъ гъисапда суратланы, фильмлени, спектаклени кёмеклиги булан да гёрсетилме болагъанны англамакъ;

— асарланы суратлар булан нисбатлашдырмакъ, суратгъа къыйышагъан асарны гесегин тапмакъ.

Гъакълашыв универсал охув гъаракатлары:

— шиъруланы тюз сёйлев къайдалагъа ва токътав белгилеге гёре чебер охумакъ;

— арагъа салып ойлашагъан охулгъан яда эшиген текстни гъакъында юрюлеген лакъырлашывда ортакъчылыкъ этмек: лакъырда ортакъчылыкъ этегенлеге тынгламакъ, соравлагъа жавап бермек, арагъа салып ойлашагъан масъалагъа гёре оъзюню ойларын айтмакъ;

— соравлагъа, суратгъа яда берилген плангъа аркъа таяп авуздан асарны ичделигин харап этип айтмакъ;

— оъзюню сёзлери булан гечилген терминлени, англавланы англатмакъ;

— шиъругъа, ёммакъгъа, хабаргъа тынглап, олар оъзюнде нечик гъислер тувдурагъаны гъакъында айтып бажармакъ;

— сёйлевчю булан узюрлю аралыкълар тутмакъ, сёйлев къылыкъ къайдаларын сакъламакъ; диалогну юрютов къайдаларын сакъламакъ;

Низамлашдырыв универсал охув гъаракатлары:

— дарсда салынгъан масъалана англамакъ, тарыкъ заманда муаллим булан иш гёrmек;

— оъзашына охувгъа иштагъы барны ачыкъ этмек, охув мердешлерин камиллешдирмек;

— муаллимни кёмеклиги булан охув гъаракатында ёлугъагъан четимликлени, онгайлыкъланы ва онгайсызлыкъланы къыйматлап бажармакъ;

Бирчелик (совместная деятельность):

— бирче юрюлеген ишни мурадын англамакъ, шо муратгъа етишмек учун бирче планлар къурмакъ, сёйлешмек, шо ишде ортакъчылыкъ этегенлени ойларын гъисапгъа алмакъ;

— оъзюне тапшурулгъан ишни лайыкълы күйде күтмек;

— жутлашып яда группалашып ишлемеге иштагъы болмакъ;

— бирче ишлейгенде сабурлугъун сакълап, гелишип гъаракат этмек, оъзгелер булан сёйлешип билмек, оъзюне тапшурулгъан ишни мекелли күйде күтмек;

2 клас

Китап. Билим.

M. Атабаев. Байрам гюн. *M. Атабаев* Бешни йыры. Ж. Керимова. Яхшы яш. К. Султанов. Макътав болсун китапгъя. Н. Ханмурзаев. Охуйгъан азиз яшлар. И. Бамматханов Къоччакъ Алабай (Болгъан иш)

Китап ва билим булан байлавлу асарланы охув. Яшлагъя билимни батгызындан гётериле туруп, олар янгы-янгы билимлеке ес болажагъын, гележекде устьюнлюклеге етишежегин англатмакъ. Китап – билим хазнасы экенни яшлагъя тюшюндюрмек.

Халкъ авуз яратывчулугъу.

Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки). Не негер берилген? (Что, для чего?) Къакъакъ йырлар (Колыбельные песни). Жичив ва тари (Воробей и просо). Янгурну гъакъында (Про дождь). Земире (обряд вызывания дождя). Аткъай. Юмунчукъ (Жмурукки). Яшланы оюнлары (Детские игры). Масхаралар (Шутки). Чечеген ёммақълар (Загадки). Янгылтмачлар (Скороговорки). Яшланы «Къарчыгъя» журналындан. (Из детского журнала «Соколенок»). Хораз тавукъму дагъы? (Петух разве курица?). Физкультура минутлар. (Физкультурные минуты). Ёммақълар. (Сказки). Тенг уылешив (Халкъ ёммақъ). (Дележ поровну (народная сказка). Тилчи бёрю акъайгъя гъиллачы тюлкю акъай берген жаза (Халкъ ёммагъы). (Наказание хитрой лисы ябеды волка). Ким-ким уяв, ким уяв? (Халкъ ёммагъы). (Кто бодр? (Народная сказка). Агъа-ини (Къумукъ халкъ ёммагъына гёре). (Братья (По кумыкской народной сказке)). Н. Магъаматов. Шекер ва туз. (Сахар и соль). Гюзню аламатлары. (Причуды осени). И. Асеков. Яй ва гюз. (Лето и осень). А. Межитов. Савусгъанны мактабы. (Сорочья школа). У. Мантаева. Ажай. (Мама). А. Жачаев. «Къоччакъ» Паша. («Смелый» Паша). К. Абуков. Къапучу. (Вратарь). Ж. Закиров. Гюз. (Осень). Ш. Альбериев. Агъачлыкъда гюз. (Осень в лесу). Р. Устарханова. Атлангъан гюз. (Ранняя осень). Уъягълю. (Семья). М. Атабаев. Кёп сюемен. (Очень люблю). Мен доктор болажакъман. (Я стану врачом). В. Атаев. Неге татли экен? (Почему же сладкий?). Къарт болмай тур. (Не старей). У. Мантаева. Арсланны ажайы. (Мама Арслана). Уй ишлеге кёмек этив. (Помощь в домашних делах). М. Ягъияев. Иса (Къызардашы гиччи эркъардашыны гъакъында). (Иса. Сестра о младшем брате). Ш. Альбериев. Сегиз чабакъ. (Восемь рыб). Адиллик. (Благовоспитанность). Рагъмулукъ. (Доброта). А. Акаев. Бир хабар. (Один рассказ). М. Атабаев. Баракалла. (Спасибо). М. Темиров. Борчубуз. (Наш долг). С. Токъболоватов. Яхшы яшланы йыры. (Песня хороших мальчиков). Къ. Шамсутдинов. Ким этер? (Кто делает?). К. Султанов. Яшлар ва къушлар. (Дети и птицы). У. Мантаева. Арсланны биржасы. (Биржа Арслана). Ш. Альбериев. Савгъат. (Подарок).

Къурдашлыкъ. Дослукъ (Дружба)

А. Вагъабов. Сют пайлав. (Дележ молока). А. Жачаев. Сапарда. (В путешествии). А. Алимоллаев. Къурдашлар. (Друзья). М. Атабаев. Ант. (Клятва). Къочкъарлар. (Бараны).

Къыш (Зима)

Хошгелдинг, къыш! (Добро пожаловать, зима!) М. Атабаев. Къыш гелди. (Зима наступила). Аткъай. Чана чабыв. (Катание). Б. Гъажиев. Сувукъумурза. (Дедмороз). М. Атабаев. Бизин ёлка (Наша елка). Б. Магъамматов Къышны масхарасы (Шутка зимы). А. Межитов. Айлар (Месяцы). И. Керимов Къара къаммакъ (Черное перекати поле).

Тил (язык). Халкъ (народ). Ватан (Родина)

Н. Магъамматов. Ана тилим...(Родной язык). М. Атабаев. Ана тил (Родной язык). Къумукътюз (Кумыкская равнина). Москва. С. Мамаева. Ана тил (Родной язык). А. Сайитов. Ана тилим (Мой родной язык). Къумукъ халкъым (Мой народ). Къумукъ элим (Моя Родина). Къумукътюз (Кумыкская равнина). Уллу алим ва муаллим (Большой учений и учитель). Уллубий Буйнакский. Эсделиклер (Воспоминания). А. Аскерханов. Къонакъ яш (Мальчик в гостях). А. Межитов. Ватан деген не затдыр? (Что такое Родина?) Сарихум (Сарикум). А. Акъаев. Уллу — гиччи (Большой — маленький).

Гъайванлар ва къушлар (Животные и птицы)

А. Акаев. Сыйыр бизге не бере? (Корова нам что дает?) М. Сатиев. Ачувлу паражат болду (Злой успокоился). А. Гъамитов. Къоччакъ кирпи (Смелый ежик). М. Ягъияев. Арслан. Маржанатны мишиги (Кошка Маржанат). М. Ягъияев. Къызыл хораз (Красный петух). Мени жагъам (Моя галка). Ш. Албериев. Бёрюлени закону (Закон волков). С. Мамаева. Тюекъуш (Страус). Ш. Албериев. Къыр жижек. (Дикий цыпленок).

23 февраль — ватанны якълавчусуну гюню (23 февраля – День защитника Отечества)

Ж. Керимова. Бизин армия (Наша армия). М. Атабаев. Солдат яшлар (Дети-солдаты). А. Вагъабов. Гёгюрчюнлер (Голуби). М. Сатиев. Къашгъалакъ. Кёпден къаравуллангъан язбаш (Весна, которую давно ждали). К. Султанов. Язбаш геле (Весна приходит). А. Жачаев. Язбаш (Весна).

8 март — къатынланы халкъара гюню (8 Марта – международный женский день)

В. Атаев. Сурат дарсда (На уроке рисования). Табиатны гючю (Сила природы). А. Магъамматов. Мени анам (Моя мать). С.. Токъболатов. Яз эртени (Весеннее утро). Б. Гъажимурадов. Гиччишпав ва тут терек (Ребенок и тутовник). Б. Гъажиев. Къушлар (Птицы).

Загъматны ва язбашны гюню (Праздник труда и весны)

А. Абакаров. Хошгелдинг, биринчи май! (Добро пожаловать, 1 Мая). Б. Астемиров. Май байрам (Майский праздник). 9 май — уйстюнлюкню гюню (9 Мая — День победы). А. Акавов. Биз давланы сюймейбиз. (Мы не хотим войны). Б. Атаев. Жюнгютейли Юсуп Акаевни йыры (Песня Юсупа Акаева из Джюнгютая). Къарланюртлу игит (Герой из Карланюрта). А. Сайтов. Игит Абдурагъман (Герой Абдурахман). Россияны игити (Герой России). Солдатгъа памятник (Памятник солдату). М. Абуков. Аждагъа (Дракон). А. Акъаев. Гъей къойчу! (Эй чабан!) А. Вагъабов Къошда (В шалаше). М. Халилов. Яйсан янгур (Тёплый летний дождь). М. Атабаев. Гол. Мурат ва къаргъа (Мурад и ворона). Суратчы яш (Мальчик-художник). С. Мамаева Ай-яй-яй! Б. Магъамматов. Гёzel яй (Красивое лето).

2-нчи класда «Къумукъ адабият» предметни уйренив шулай универсал охув гъаракатланы болушдурмагъа кёмек эте.

Тюшюньюв универсал охув гъаракатларын:

— текстлердеги сёзлени къутгъармай, савлай, оланы ичиндеги гъарпланы яда бувунланы ерлерин алышдырмай, тюз охумакъ, гиччирек проза ва шиъру текстлени чебер охумакъ (къыйматлавсуз);

— чебер асарланы оланы темаларына гёре (Ватанны, табиатны, жанжаныварны гъакъында), жанрлагъа гёре (авуз яратывчулукъ, хабар, шиъру) бир бири булан тенглешдирип, оланы журалагъа бёлюп бажармакъ);

— асарланы жанрлагъа гёре айырып къысгъача оланы хасиятларын белгилемек (авуз яратывчулукъ, адабият асар, хабар, шиъру);

— уйренген англавланы (тамур, аваз, гъарп, сёз, жумла, текст) оланы белгилери булан нисбатлашдырмакъ;

— ёммақъыны, хабарны, шиъруну анализ этип бажармакъ: темасы, асарны аслу маънасы, текстден асарны игитин сураттайгъан сёзлени тапмакъ, ону хасиятларына къыймат бермек, игитлени бир бири булан тенглешдирмек, агъватлланы гезигин токъташдырмакъ (ёммақъда яда хабарда);

— шиъруну анализ этмек: къайсы жанргъа гирегенин айтмакъ, тенглешдиривлени, гёчном маънада къоллангъан сёзлени гёрсетмек, оланы маъналарын контекстге гёре яда сёзлюклени къоллап, англатмакъ.

Маълуматланы (информацияны) уйстюнде иши гёрюв:

— кюрчю материал булан ишлемеге уйренив: охув китапдан ва сёзлюклерден пайдаланыв;

— сёзлюк булан пайдаланып кёп маъналы сёзлени маъналарын токъташдырив;

— кюрчю материаллар булан пайдаланып, тийишли информация булан пайдаланыв;

- текстге гёре сурат этив;
- китапны ичделигин билмек, авторну фамилиясына гёре каталогдан китапны излеп тапмагъа билмек;
- китапны ичделигине гёре ону темасын ва ич маънасын айтып бажармакъ;

— сёзлюклер булан пайдаланып билмек;

Гъакълашыв универсал охув гъаракатлары:

- бир затны гъакъында оъзюню оюн айтып бажарыв, гишини ойларына тынгламагъа уйренив;
- сёйлевчю булан уъзорлю аралыкълар тутмакъ, сёйлев къылышын къайдаларын сакъламакъ;
- гишини проблемагъа къарайгъан кююне тюшюнмек;
- авуздан берилген темагъа диалог тизмеге уйренмек;
- диалогда ортакъчылыкъ этип билмек, диалогну юрютов къайдаларын сакълап, тюз интонация булан охумагъа бажармакъ;
- оъзю охугъан текстни яда эшитген текстни авуздан яда язып гъасиллер чыгъармакъ.

— диалогда ортакъчылыкъ этмек, охугъан текстте соравлар салып, ону хабар этип айтып билмек;

— табиатны авуздан суратлап бажармакъ;

— гиччирик хабарлар, ёммакълар язмагъа уйренмек, чечеген ёммакълар ойлашмакъ;

Низамлашдырыв универсал охув гъаракатлары:

— китапны охугъанда оъзюнде туувулунгъан гыслени къыйматлап бажармакъ;

— охугъан яда эшитген асарда суратланагъан ишлени гезигин эсинде сакъламакъ;

— асарны охуйгъанда яда огъар тынглайгъанда дарсда салынгъан масъаланы унутмай тергевлю күйде оытгермек;

— уългюге гёре дарсда салынгъан муратны яшавгъа чыгъарывун тергемек.

Бирче иш гёрюв (совместная деятельность):

— бирче юрюлеген ишни мурадын англап, шо муратгъа етишмек учун бирче планлар къурма уйренмек; танкъыт этегенде таъли тил булан сёйлемек; оъзюне этеген замечаниелени де тюз англамакъ;

— гъар не ишни де арагъа салып ойлашып ва гъасиллер чыгъарып давлашмай оытгермек;

— оъзюне тапшуруулгъан гъар ишни жаваплы күйде оытгермек;

— гъар ишге оъзю этген къошумну къыйматлап билмек.

3 класс (68 часов)

1-нчи сентябр — билимлени гюно

(1 сентября — День знаний)

Абусупъян Акаев. Ана тилинден балагъа (Ребенку материнским языком).
Анвар Гъажиев. Ана тил (Родной язык).

Яй ва гюз (Лето и осень)

Алимпаша Салаватов. Яйда гюн (Весенний день). Гъ. Анвар. ЯВЯ!(Лей-лей). Ибрагим Керимов. Къарлыгъачланы къувуну (Тревога ласточек). Шейит-Ханум Алишева. Неге тюгюл (Потому что). Аткай. Тюзню танги (Утро на равнине). Гъайбулла Давутов. Элдарны елкенили булуту (Облачный парус Эльдара). Казим Казимов. Бир яз гюно (Один весенний день). Казим Казимов. Сентябр ай (Месяц сентябрь). Микайыл Абуков. Гюз (Осень). Нюрбек Аскеров. Гюзде (Осенью). Магъаммат Атабаев. Гиччи къатарбаш (Маленький сорвиголова).

Ата. Ана. Ана тил

(Отец. Мать. Родной язык)

Абусупъян Акаев. Бир хабар (Один рассказ) Бадрутдин Магъамматов. Ананы ёраву (Пожелание матери). Магъамматсолтан Ягъияев. Абам тувгъан гюн (День рождения бабушки). Акъай Акъаев. Ата. Ана (Отец. Мать). Умукюрсюн Мантаева. Кёсени малы гёз алдында яхши (Имущество безбородого лучше, чтобы оно было перед глазами) Магъаммат Атабаев. Паркда (В парке). Магъаммат Къадыров. Аналар (Матери). Магъаммат Къадыров. Анасына къыйын болгъанда. (Когда матери трудно). Патимат Абдулкеримова. Гёзъяшлар Слёзы. Изамит Асеков. Сагъа тил ким уйретди? Тебя кто научил языку? Къайсын Къулиев. Ана тилим. Магъамматамин Акъмурзаев. Не татлидир ана тил! Ибрагим Керимов. Сёзлени сырлары (Тайны слов). Ибрагим Керимов. Дюньяда нече тил бар? (Сколько языков в мире? Ибрагим Керимов. «Алтын топ» («Золотой мяч»))

Табиатны якъламакъ — ватанныны якъламакъ

(Защита природы — защита отечества)

Шарип Албериев. Рагъмулу юрек (Доброе сердце) Акъай Акъаев. Дарс (Урок). Магъамматбек Османов. Агъачлыкъда емиш бав (Сад в лесу). Магъаммат Атабаев. ЧАЙКА (Чарлакъкъуш). Мустапа Гъусейнов. Эсти уя (Старое гнездо). Гъайбулла Давутов. Бишев ва торгъай бала. Кошка и детеныш жаворонка. Агъмат Жачаев. Гечип къой! Сиз билемисиз? (Знаете ли Вы?) Яшланы яшаву (Жизнь детей). Магъаммат Атабаев. Пионерлени йыры (Песня пионеров). Агъмат Устарханов. Гишини югени (Чужая узбечка). Гъ. Анвар. Чыргъаны хабары, шёшгени иши (Рассказ о лезвии плуга и делах сабли). Алимпаша Салаватов. Кёк кёкюреv (Гром). Магъаммат Атабаев. Гёрюнмейген дев (Невидимый великан). Бийсолтан Гъажимуратов. Лайла ва къапуста (Лайла и капуста) Вагъит Атаев. Осьомлюклени «тили» («Язык» растений). Гъайбулла Давутов.

Бал этеген жибин (Медоносная пчела). Агъмат Жачаев. Баш аврув (Головная боль). Магъмут Сатиев. Дарслардан сонг (После уроков). Акъай Акъаев. Бишет ва сютей (Котенок и молочко).

Паraphatlykъ вa къурдашлыкъ (Мир и дружба)

Магъаммат Атабаев. ДЮНЬЯНЫ ЯШЛАРЫ (Дети земли) Магъаммат Атабаев. Паraphatlykъны гёгюрчюнү (Голубь мира). Магъаммат Атабаев. Акъ турналар (Белые журавли). Юнус Алимханов. Герти къурдашлар (Настоящие друзья). Агъмат Жачаев. Сапар чыкъгъанда (В путешествии). Камил Султанов. Аминат да, алев де (Аминат и Алев). Алимсолтпан Къалсынов. Тамаша ябушув (Удивительная борьба). Супиянат Мамаева. Гюнню сураты (Рисунок солнца).

Къыш (Зима)

Шарип Албериев. Къыш эртени (Зимнее утро). Магъмут Сатиев. Чана та-булгъан кюй. (О том, как санка нашлась). Анвар Гъамитов. Ана. (Мать). Михаил Пришвин. Къарда яшынагъан къушлар. (Птицы, которые прячутся в снег). Шейит-Ханум Алишева. Къарапай уя тилей. Шарип Албериев. Гъайбулланы гъилласы. (Хитрость Хайбуллы). Сиз билемисиз? (Знаете ли вы?) Оъзюбюзню тергейик вa нечик натижалагъа етишгеникни къыйматлайыкъ

Ватанны якълавда (На защите отечества)

Агъмат Жачаев. Батырлар (Герои). Ибрагым Керимов. Ватан учун(За Родину). Ибрагым Керимов. Игитни алтын юлдузу (Золотая звезда героя). Ибрагым Керимов. Гюргюлю къызардашым (Моя грузинская сестра). Анвар Гъамитов. Уъч орден (Три звезды). Рашит Рашитов. Биринчи кагъыз (Первое письмо)

Язбаш (Весна)

Камил Султанов. Язбашны тавушлары (Голоса весны). Алимпаша Салаватов. Къой-къозуну сюемен (Люблю овец). Аткъай. Эндирай агъачлыкъда(В эндиreeвском лесу). Акъай Акъаев. Къуванч (Радость). Магъаммат Хангишиев. Тёл тюшюв (Время окота). Микайыл Абуков. Язбаш. Шейит-Ханум Алишева. Тангда (Ранним утром) Набиулла Магъамматов. Гюн, чыкъ, гюн, чыкъ! (Взойди солнце, взойди солнце). Набиулла Магъамматов. Кирпи (Ёжик).

Адат. Къыллыкъ. Тарбия. (Обычаи. Традиции. Воспитание)

Абусупьян Акаев. Юз элли суаллы маликаны хабарларындан (Из ста пятидесяти рассказов с вопросами Малики). Земире (Земире. Обрядовая песня кумыков). Камал Абуков. Мен уттурдум (Я проиграл). Акъай Акъаев. Той (Свадьба). Ибрагым Керимов. Къалач (Лепешка). Вагыт Атаев. Сакинатгъа «беш!» (Сакинат «пять»). Магъаммат Атабаев. Мени абайым тюгюл... (Не моя бабушка). Шарапутдин Алюков. Татам вa алтын сагъат (Татам и золотые часы). Магъаммат Къадыров. Бети боялгъан мишик (Кошка-грязнуля).

Бизин ватаныбыз — Дагъыстан (Наша Родина — Дагестан)

Гъ. Анвар. Къушлар неге сарнай (Почему птицы щебечут?) Аткъай. Дёрт къойсувну анасы (Мать четырех койсу). М.-С. Ягъияев. Боранлы гюн (Буранный день). Магъаммат Атабаев. Къумукъ элим (Моя Родина). Шейит-Ханум Алишева. Бизин дослукъ (Наша дружба) Шейит-Ханум Алишева. Кёклени къарчыгъасы (Небесный сокол). Солтанбек Солтанбеков. Къурдашлар (Друзья). Агъмат Жачаев. Дагъыстаным (Мой Дагестан). Нурагдин Юсупов. Цовкрайны къызызъяш (Девочка из Цовкры). Муталиб Митаров. Дослукъ (Дружба). Адилгей Гъажиев. Алкъылыч — дюньяны чемпионларыны чемпиону (Алкъыч — чемпион чемпионов мира). Оъз элингни уйрен. (Знай свою Родину). Салигъ Валиюллаев. Сарихум (Сарикум).

Бизин байрамлар (Наши праздники)

Навруз байрам. 1-нчи май — язбашны ва загъматны байрамы (1 Мая — день весны и труда). Шейит-Ханум Алишева. Май геле (Наступает май). Анвар Гъамитов. Яшлар ва май (Дети и май). 9-нчю май — Устьюнлюкню гюню. (1 Мая — День Победы). Гъ. Анвар. Бизин ал байракъ (Наш красный флаг). Акъай Акъаев. Очар (Годекан). Шарип Албериев. Сатылмайгъан дарман (Лекарство, которое не продается). Къурбанали Шамсутдинов. Ана (Мать). Янгы йыл (Новый год). Гъайбулла Давутов. Янгы йыл гелегенде (Когда наступает Новый год). Гъ. Анвар. Янгы йылны гечеси (Новогодняя ночь).

Халкъ авуз яратывчулугъу (Устное народное творчество)

Ёммакълар. Хангъа къазланы пайлагъан къалавну хабары (Рассказ о том, как Калав делил гуся хану). Тюлкю ва къыртавукъ (Лиса и фазан). Тенг пайлав. (Справедливый дележ). Рукъят Устарханова. Рагъмулу къызы (Добродушная девочка). Той сарынлар (Свадебные песни). Айтывлар, аталар сёзлери (Пословицы и поговорки). Чечеген ёммакълар (Загадки). Янгылтмачлар (Скороговорки). Сёзлок (Словарь).

Библиографическая культурасы (китапны устьюнде ишлев, чебер асарларны охувну пайдасы).

3-нчи класда «Къумукъ адабият» предметни уйренив шулай универсал охув гъаракатланы болуштурмагъа кёмек эте.

Тюшюннов универсал охув гъаракатларын:

- проза ва шиъру къайдада язылгъан гиччирек текстлени охумакъ (къыйматлавсуз);
- тюрлю жанрларда язылгъан авуз яратывчулукъ ва авторлу асарларны бир-бириinden айырып билмек;
- текстни анализ этмеге уйренмек: текстни темасы, къайсы жанргъа ги-регени, агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырыв, асарны игити, ону кел-пети, хасиятлары, текстни маънасына гёре соравлар салыв, белгиленген эпизодну текстден табыв;

- текстни планын тизмек, планны толумлашдырмакъ, гелиши бузулгъан планны тюзлемек;
- темасы бир, тек башгъа-башгъа жанрларда язылгъан асарланы тенглешдирмек, тематикасы башгъа, тек бир жанргъа гиреген текстлени тенглешдирмек;
- текстни ахтармакъ: тюрлю-тюрлю жанрларда язылгъан асарлардан суратлав гесеклени тапмакъ (адамны, табиатны гёрюньюшон сураттайгъан, бир затны безендиреген гесеклер);
- текстни темасын ва ону аслу маънасын тенглешдирив;
- текстлени тюрлюлерин тенглешдирив (хабарлав, суратлав ва ойлашыв текстлер);
- уйренген англавланы (иеси, хабарлыкъ, экинчи даражалы уюрлер, тил гесим) оланы белгилери булан нисбатлашдырыв;

Аслу ахтарыв гъаракатлар:

- муаллимни кёмеклиги булан дарсны мурадын англатмакъ, текстни алышдырмакъ учун план къурмакъ;
- тил материалына тергев бере туруп оъзюню ёравларын айтмакъ;
- берилген плангъа гёре гиччирек илму-артарыв иш юрютмек (проектный иш);
- текстни гъар тюрлюсюню хасиятлары ахтарып, гъасиллер чыгъармакъ, гъасиллени далиллер гелтирип беклешдирмек;
- берилген бир ситуациягъа гёре, текстлени арасындан огъар лап да къыйышагъанын тапмакъ.

Маълуматланы (информацияны) уьстюнде иш гёрюв:

- текст (сёзлер булан берилген), сурат (графика) ва авазлар булан берилген маълуматланы тенглешдирмек;
- текстге суратлар сайлап жыйимакъ, текстни темасына гёре суратлар булан нисбатлашдырмакъ;
- охув тапшурувгъа гёре библиотекадан китап сайламакъ; китапгъа аннотация язмакъ);

Гъакълашыв универсал охув гъаракатлары:

- асарда суратланагъан гъаллагъа, асарны игитине оъзюню къаравун гёрсетмек муратда текстни тюрлю-тюрлю интонация булан охумакъ;
- асарда берилген агъвалатлагъа соравлар салмакъ, соравлагъа гёре мисаллар гелтирип бажармакъ;
- текстни хабар этип айтмакъ (полу күйде, бетлерин алышдырып);
- шиъруну адамны кепине гелер йимик чебер охумакъ;
- берилген мисаллагъа ошатып, гиччирек хабарлар, ёммақълар тизмек;
- бирче этилген ишни гъасиллерин чыгъарып бажармакъ, гиччирек илму-ахтарыв иш оътгермек;

— авуздан яда язып адамны къылыгъы булан байлавлу текстлер тизмек, масала, къонакълай чакъырыв, тилев, баракалла билдирив.

Низамлашдырыв универсал охув гъаракатлары:

— охувну мурадын англап, охулгъан текстни эсинде сакъламакъ, салынгъан масъаланы тергемек;

— авуздан охулгъан текстге оъзюню тюшюньююн къыйматламакъ;

— охув булан байлавлу гъаракатланы, натижаланы тергемек, тарыкъ заманда юрюлеген гъаракатланы тюзлемек;

— муаллимни кёмеклиги булан адабият булан байлавлу масъалаланы чевивде гъаракатларын гелиширив.

Бирче иши гёрюв (совместная деятельность):

— бирче юрюлеген ишлерде ортакъчылыкъ этмек: ёлбашчы гъисапда да, ирия гъисапда да татывлукъда ва тенгликде иш гёрмек;

— авуз яратывчулукъ ва адабият асарланы роллагъа гёре охуйгъанда, оъзюню ролюн билмек, шо ролну текстни аслу мурадына гёре не къайдада ойнама герекни англамакъ;

— бирче юрюлеген ишлерде бирев биревге кёмек этмек, оъзюне буюрулгъан ишни арив ойтгенмек, ортакъ ишге этген оъзюню къошумун къыйматлап билмек.

4 клас

Мени элим (Моя Родина)

Къумукъ тюз (Кумыкская равнина). Йырчы Къазакъ. Не билейим, юздынкъы бар ханланы (Как я мог предвидеть коварство ханов). Аткъай. Йырлап йырчы къазакъны утгъан яшны гъакъында (О том, как мальчик пением выиграл И. Казака). Магъаммат Атабаев. Таш улан (Каменный мальчик). Акъай Акъаев. Таргъу (Тарки). Таргъуну тарихинден (Из истории Тарки). Эндирайни тарихинден (Из истории Эндирия). Магъаммат Аваби Акъташи ва ону «Дербент-наме» деген книги (Магомед Аваби Акъташи и его книга «Дербент наме»). Адилгерей Исмайлов. Тарихлерде алтын языв хаты бар... (В истории записано золотыми буквами). Магъаммат Атабаев. Дагъыстаным (Мой Дагестан). Казим Казимов. Чолпан тувду (Венера взошла). Агъмат Жачаев. Айт, не болду ата юртгъа баргъаным? (Скажи, что стало от того, что я побывал в селе?)

Уъягълю. Ана тил (Семья. Родной язык)

Абзайдин Гъамитов. Ананы сююгюз (Любите маму). Ибрагъим Керимов. Абам (Моя бабушка). Гъ. Анвар. Анамны гёнгюревю (Напевы моей мамы). Вагыт Атаев. Гиччи болгъаным таман (Хватит мне быть маленьким).

Ана тилим — къумукъ тил (Мой родной язык — кумыкский язык)

Акъай Акъаев. Ана тилибиз (Наш родной язык). Агъмат Жачаев. Мен къумукъман (Я кумык). Гъакъыллы яш (Умный мальчик) Бадрутдин Магъамматов. Ким табар (Кто найдет). Вагыт Атаев. Булай да бола (И так бывает). Айтывлар (Пословицы).

Яй ва гюз (Лето и осень)

Абдулвагъап Сулейманов. Девюрню романтикасы (Романтика эпохи). Магъмут Сатиев. Яй. (Лето). Гъ. Анвар. Будай (Пшеница). Гъ. Анвар. Яй ва гюз (Лето и осень). Жават Закавов. Гюз (Осень). Шарип Албериев. Гюзде (Осенью). Айтывлар (Поговорки).

Халкъ авуз яратывчулугъу (Устное народное творчество)

Халкъыбызы алтын хазнасы. (Золотой клад нашего народа). Яхшы уланы ёммагъы. (Сказка про хорошего парня). Тюлкю, бёрю ва аюв (Лиса, волк и медведь). Агъа-ини (Братья). Энемни къозу (Орехи ведьмы). Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки). Чечеген ёммакълар (Загадки). Вагыт Атаев. Чечеген ёммакълар (Загадки).

Адат. Къылыкъ. Тарбия (Обычаи. Характер. Воспитание)

Абусупьян Акаев. Къылыкъ китап (Книга о характере). Яхшы къылыкъланы баяны (Разъяснения по поводу хорошего поведения). Казим Казимов. Адамлыкъ (Человечность). Шарип Альбериев. Тон ва тапанча (Шуба и пистолет). Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки).

Табиат (Природа). Жан-жанывар (Животные)

Вагыт Атаев. Табиат (Природа). Камал Абуков. Аювлар булан бетге бет (С медведями лицом к лицу). Абусупьян Акаев. Сюлюк ва йылан (Пиявка и змея). Иван Тургенев. Жымчыкъ (Воробей). Абдулла Токъай. Къартайгъан арслан (Постаревший лев). Акъ гёгюрчюн (Белый голубь). Ибрагым Керимов. Кирпини хабары (Рассказ о ежике). Абдулмежит Межитов. Сююнч (Радость). Жаминат Керимова. Инени гёзю чакъы яхшылыкъ (Маленькое добро). Аяв Акавов. Бёрюню де, тюлкюню де инге салгъан порсукъну хабары (Рассказ о барсуке, который загнал волка и лису в нору). Къаз пайлар (Дележ гуся). Рукъуют Устарханова. Къарабаш ва авзу къара (Карабаш и черный рот). Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки).

Къурдашлыкъ. Дослукъ. (Товарищество. Дружба)

Уллубий Буйнакскийни яш заманындан хабарлар (Рассказы о детстве Уллубия Буйнакского). Мен ойлюмден къоркъмайман (Я не боюсь смерти).

Магъаммат Атабаев. Мени къурдашларым (Мои сестры) Гь. Анвар. Досланы давлашыву (Скора друзей). Акъай Акъаев. Къурдашлары кёп буса... (Когда друзей много). Бадрутдин Магъамматов. Этсе болур давалар (Если сделать, будут и комолые). Айнютдин Мамаев. Яшлыкъ булан ёлугъув (Встреча с детством). Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки).

Къыш ва язбаш (Зима и весна)

Гь. Анвар. Къышда орман (Зимний лес). Ибрагим Керимов. Къышда (Зимой). Бадрутдин Магъамматов. Атъялман (Белка). Исрапил Исаев. Сыйырткъычны сююнчю (Радость скворца). Сен билемисен? (А ты знаешь?) Акъай Акъаев. Рагъмулу тав (Добрая гора). Рукъуют Устарханова. Апрель (Апрел). Рукъуют Устарханова. Май (Май). Айтывлар ва аталар сёзлери (Пословицы и поговорки). Чечеген ёммакълар (Загадки).

Адамлар сыналагъан гюнлерде (Наши герои)

Магъаммат Атабаев. Къоркъмас Жалал (Коркмас Джала). Бадрутдин Магъамматов. Алтав (Шестеро). Абдулгъаким Исмайылов (Абдулхаким Исмаилов). Анатолий Соловьев. Марат Темирбеков (Марат Темирбеков). Марат Темирбеков ким болгъан? (Кем был Марат Темирбеков?) Гелиньяр (Гелиньяр). Гь. Анвар. Параҳатлыкъ (Мир). Магъаммат Атабаев. Аталар (Отцы).

Загъмат — байлыкъыны булагъы (Труд — богатства родник)

Акъай Акъаев. Сыйыр бизге не бере? (Что нам дает корова?). Магъаммат Хангишиев. Чубурув бойларда (На скотопрогоне). Абдулмежит Межитов. Туварчы булан лакъыр (Разговор с пастухом). Жаминат Керимова. Адам (Человек). Абдулвагъап Сулейманов. Айтывлагъа аркъя таяп (Опираясь на пословицы). Магъамматсолтан Ягъияев. Загъматны экмеклери (Трудом заработанный хлеб). Айтывлар (Поговорки).

Маданият ва инчесаният (Культура и искусство)

Абдулгъаким Гъажиев. Къапиялы сёзге къарыв ёкъ (Рифмованному слову нет преград). Инчесаниятыбыз (Наша культура) Анвар Гъажиев. Гюлкъызы ва гюн (Гюлкиз и солнце). Шейит-ханум Алишева. Барият Муратовагъа (Барият Мурадовой). Темирболат Бийболатов. Музыка ва театр (Музыка и театр). Темирболат Бийболатов. Йыр — юрекни къомузу (Песня — кумуз сердца). Жаминат Керимова. Ёллар (Дороги). Рашитхан Къарамурзаев. Яшлагъа насигъатларым (Мои наставления детям).

Сёзлюк (словарь).

4-нчи класда «Къумукъ тил» предметни уйренив шулай универсал охув гъаракатланы болуштурмагъа кёмек эте.

Тюшюньюв универсал охув гъаракатларын:

- текстлердеги сёзлени къутгъармай, савлай, оланы ичиндеги гъарпланы яда бувунланы ерлерин алышдырмай, тюз охумакъ, гиччирек проза ва шиъру текстлени чебер охумакъ (къыйматлавсуз);
- ичинден охумакъ оъзюню охувун (текстни маънасына тюшюньюв якъдан) къыйматламакъ;
- текстни анализ этмеге уйренмек: текстни темасы, къайсы жанргъа ги-регени, агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырыв, асарны игити, ону кел-пети, хасиятлары, текстни маънасына гёре соравлар салыв, ону чеберлик ала-матларын гёрсетив, белгиленген эпизодну текстден табыв, агъвалатланы бир-бири булангъы байлавлугъун гёрсетмек;
- асарны игитин суратламакъ, ону хасиятларына къыймат бермек, асар-ны игитлерин тенглешдирмек учун бир кюрчю болагъан белгини табып, шогъар гёре оланы хасиятларын, гъаракатчылыкъ ишлерин тенглешдирмек;
- асарны планын тизмек (соравлу, атлыкъ ва цитатлы), гезиги бузулгъан планны тюзлемек ва толумлашдырмакъ;

Текстни уьстюнде ишлев:

- охувда салынгъан борчлагъа гёре маълумат береген къошум информа-цияны табып, ону къоллама уйренмек;
- китапны ону элементлерине гёре белгилемек (жылты, ичделиги, анно-тациясы, баш сёзю, суратлары, къошум материаллары);
- библиотекадан тарыкъ китапны сайлап алмакъ, огъан аннотация язм акъ.

Гъакълашыв универсал охув гъаракатлары:

- диалогларда сёйлев тилде къолланагъан адат-къылыкъ (этика) сёзлени ерине гёре тюз къоллап бажармакъ;
- оъзгелени сейлевионе тынгламакъ, сейленеген затны англамакъ, къол-ланагъан сёзлени аслуларын эсде сакъламакъ;
- гъакълашыв, тюшюньюв масъалаланы чечмек учун тилни им-канлыкъларын актив күйде къолламакъ; монологну, диалогну герекли ерде тюз къоллап бажармакъ, оларда маънадашланы, аваздашланы, къарышдашланы, тенглешдиривлени тюз къоллав;
- сёйлев тилде къолланагъан адат-къылыкъ (этика) сезлени (хошгелди-гиз, танг яхши болсун, савбол, яхши ёл, уююгюзге яхшылыкъ, гечегиз яхши болсун) ерине гёре тюз къоллап бажарыв;
- текстни салынгъан масъалагъа гёре хабар этип айтмакъ;
- яшлар учургъу адабиятны тематикасы гъакъында айтмакъ; оъзю уша-тагъан яшлар учун язагъан авторну гъакъында, ону асарлары гъакъында хабар-ламакъ;
- авторланы игитлерини гъакъында ойларын къыйматлап бажармакъ, шо игитлеге оъзюню янашывун айтмакъ;

- берилген темагъа гёре гиччирек хабарлав ва суратлав текстлер ойлашмакъ;
- авуз ва языв тилде текстлер тизмек, оланы тюрлюлерин, оъзтеречилигин гёзалгъа тутуп хабарламакъ;
- чебер асарны таъсир этген ерлерин къоллап текстни хабарламакъ (пикирлешив, суратлав, хабарлав);
- берилген темагъа яда суратгъа гёре охулгъан асарны авуздан артын узатыв.

Регулятив универсал охув гъаракатлары:

- билим алывда охувну агъамиятын англамакъ понимать значение чтения для самообразования и саморазвития; оъзбашына бош заманда китап охув гъаракатын яратмакъ;
- текстни уьстюнде ишлев таъсирли болсун учун мурат тутмакъ;
- чебер асарны, ону игитлерин сураттайгъан оъзюню ва охувчуланы жавапларын къыйматлап бажармакъ;
- къутгъарылгъан янгылышланы тюзлеп, оланы уьстюнде ишлеме уйренмек.

Бирче юрюлеген гъаракатчылыкъ:

- берилген асарны яда ону гесеклерин инсценировка этип бажармакъ; роллагъа, бетлеге гёре тюз айтмакъ;
- оъзюню борчларын жаваплы күйде кютмек, бирче этилеген ишге оъзюню къошумун къыйматлар бажармакъ.

БАШЛАПГЪЫ КЛАСЛАРДА «КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТНИ УЙРЕНИВДЕ ОХУВЧУЛАР ЕТИШМЕ ГЕРЕКЛИ ПЛАНЛАШДЫРЫЛГЪАН ГЪАСИЛЛЕРИ

ЭНЧИЛИ ГЪАСИЛЛЕРИ (личностные результаты)

Башлапгъы класларда «Къумукъ адабият» предметни уйренивде охувчулар етишме герекли планлашдырылгъан гъасиллери тарбиялав гъаракаты булан байлавлукъда юрюле, неге тюгюл олар охувчуңу оъсюв барышын оъзю-оъзюн оъсдюров мердешлерин теренлещидире. Энчилик гъасиллери предметни уйренивде жамият гъаракатлары, аралыкълары, нормалары булан, охувчуланы оъз Ватанына (Россиягъа ва Дагъыстангъа) къыйматлы къаравун болдурув, оланы ватандаш бирлигин тарбиялав булан тыгъыс байлавлу.

Башлапгъы класларда ана тилни уйренивде охувчулар етишме герекли энчили гъасиллер шулардыр:

ватандаш-патриотлукъ тарбиялав:

— оъз Ватанына (Россиягъа ва Дагъыстангъа) охувчуланы къыйматлы къаравун болдурув, оланы ватандаш бирлигин тарбиялав; Ватанны сюов, абурлав, оъзюню миллетине амин болув, анадаш топурагъыбыз Къумукътюзге бакъгъан сюов гъислени тарбиялав ва патриот гъислерин гючлендирив;

— охувчуланы анадаш халкъыбызгъа ва оъзге халкълагъа бакъгъан сюовион артдырыв; намус, эдеп, къылыкъ булан байлавлу гъислерин артдырыв, жаваплыкъны, ватандашлыкъны ва патриотлукъну болдурув; охувчуланы эстетика гъакъылын оъсдюров; экология культурыасын яратыв

— жамиятда юрюлеген яшав-туруш гъалланы бидирив; дюньягъа тюз къаравларын яратыв; къувунлу гъалларда оъзюн тутуп ва башгъалагъа зиян болмайгъан гъалда иш гёрме уйретив;

— загъматгъа тюз къаравну, жамият борчну кютме гъазирликни, намуслукъну, адамланы ишлерин ва хасиятларын тюз багъалавну ёлларын сездирив;

ругъ ва эдеп-къылыкъ тарбиялав:

— халкъыбызын ругъ байлыкъларындан пайдаланма уйретив; гъалиги замангъы агъамиятлы масъалаланы ичинде баш алып болмагъа уйретив; гъар адамгъа тюз ярашып, ону яшав синавларына гёре оъзтёречелигин, яшавгъа оъзтёрече къаравун тюз англав;

— эдеп-инсап, къылыкъ-тарбия, адамгъа языкъсыныв, уллугъа абур, сый, гъюрмет этив хасиятланы тарбиялав; яшав гъалланы тюз англамагъа, оланы агъамиятын, себеплерин, бир-бири булангъы байлавлугъун гёрсетив;

— адабият асарланы игитлерини асил хасиятларына асасланып охувчуланы патриот ругъда тарбиялав; бизин адатларыбызын, къумукъ халкъгъа хас болагъан къылыкъланы, хасиятланы асырап, аяп, оъзлени хас кюонде юрютмеге ва сакъламагъа уйретив;

Эстетика тарбиялав:

— охувчуланы чебер эстетика оъсювионе тийишли шартлар болдурув, оланы яратывчулукъ бажарывлукъларын оъсдюров; адамдагъы, айлана табиатдагъы аривлюкню, гёзелликни гёрме, ону сезме, гъис этме уйретив.

— текстни, асарны чебер охуйгъанда сакъланма герек къайдаларын, оланы эстетика янын сезмеге уйретив; гъар адабият асарында ва къумукъланы авуз яратывчулугъунда аривлюкню, чеберликни аламатлары гъис этме уйретив.

— чебер асарлагъа, чебер сёйлевге эстетика якъдан багъа берме, оланы чебер аламатларын аян этме уйретив; бизин адатларыбызын, къумукъ халкъгъа ва оъзге халкълагъа хас болагъан къылыкъланы, адатланы, хасиятланы асырап, аяп, оъзлени хас кюонде юрютмеге ва сакъламагъа уйретив.

савлукъ сакълав тарбиялав:

— савлукъгъа, къаркъарагъа пайдалы ва савлукъгъа къоркъучсуз гъара-катлагъа етишмекни тарбиялав;

— къаркъара савлугъун ва ругъ савлугъун аяп сакълама уйретив.

загъмат тарбия:

— яшлыкъ загъматда чыныгъагъанын англатып, яшавдан ва чебер асарлардан мисаллар гелтирип, охувчуланы гъар тюрлю загъмат мердешлеге, гелтирив

— охувчуланы иштагъын тартагъан мердешли саниятлагъа къуршав.

экология тарбия:

— яшланы табиатны сакълав ва къорув ругъда тарбилав, табиатны къоруп сакълавну гъакъында да адабият асарлагъа асасланып англатыв ишлер юрютмек;

— табиатны суратлайгъан текстлени гечегенде айлана табиатдагъы аривлюкню, гёzelликни гёрме, сезме, гъис этме уйретив;

— табиатны тазалыгъын болдурма, огъар зарал гелтиреген гъаракатлардан сакъланмагъа уйретив;

илму-ахтарыв билимин къыйматлав:

— дюнъяны гёрюньюшюн суратлайгъан башлапгъы илму англавларын, шолай да тилни системасы булан байлавлу англавларын теренлещидирив;

— яшланы теренден ойлашдырагъан масъалалагъа тергевион бакъдырып, оланы оъзбашына илму-ахтарыв ишлер юрютме бажарывчулугъун теренлещидиримек;

МЕТАПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕРИ

Башлапгъы класларда «Къумукъ адабият» предметни уйренивде охувчулар етишме герекли **метапредметлик гъасиллери** шулардыр:

Аслу логика гъаракатлары:

— темасы бир, тек башгъа-башгъа жанларда язылгъан асарланы тенглещидирмек, тематикасы башгъа, тек бир жанргъа гиреген текстлени тенглещидирмек;

— чебер асарланы темасына, аслу маънасына, къайсы жанргъа гирегенине гёре тенглещидирмек; асарны ону автору булан нисбатлашдырмакъ;

— асарланы бир бири булан тенглещидирмек учун кюрчю белгилерин токъташдырмакъ;

— асарланы жанrlагъа, тайпаларына (жураларына) ва авторлагъа гёре айырмакъ;

— текстлени тюрлюлерин тенглещидирив (хабарлав, суратлав ва ойлашыв текстлер);

— тизими бузулгъан агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырив, аннотация языв

— охув масъаланы чечегенде маълуматлар азлыкъ этегенни гъис этип, янгы къошум маълуматлар гелтирип билмек.

Аслу илму-ахтарыв гъаракатлар:

— муаллимни көмеклиги булан илму-ахтарыв ишни мурадын билмек; белгили бир гылны тувдурагъан шартланы гелишин билмек;

— масъаланы чечеген бир нече вариантларын тенглешдирип, олардан лап да къыйышагъан вариантын англатып бажармакъ (алданокъ берилген белгилеге гёре);

— алданокъ берилген плангъа гёре гиччирек илму-ахтарыв иш ойтгермек: ахтарагъан объектни хас белгилерин, оланы бир-бири булангъы байлавлугъун токът ашдырмакъ;

— натижалар чыгъармакъ, оызю ойтгерген ахтарыв ишлеге гёре далиллэр гелтирип толумлашдырмакъ (бёлюклеге бёлюп, тенглешдирип);

— уллулагъа сорап, оланы да къуршап, проект иш ойтгермек;

— гъаракатланы, гылланы оысювюн, оланы натижаларын прогноз этмек;

Информацияны уьстюнде ишлев:

— герек-тарыкъ кюрчю материалланы (источниклени) табып бажармакъ, масала, талап этилеген информациягъа гёре сёзлюклени къоллап бажармакъ;

— сёзлюклени, охув китапланы къоллап тюз ва тюз тюгюл информацияны айырып билмек;

— муаллимни, уллуланы, ата-ананны кемеклиги булан сёзлени язылыши, айтылыши, этилиши, оланы маъналары гъакъында къоркъунчсуз чарапланы гёрюп, информация тапмагъа уйренмек;

— салынгъан охув масъалагъа гёре языв ва авуз текстлер гелтирип бажармакъ, оызю тил масалаларына багъышлангъан шолай таблицалар ва схемалар этип бажармакъ;

Башлапгъы школада охув йылны ахырына шулай гъакълашыв универсал охув гъаракатланы болдурма герек:

Гъакълашыв:

— оызюню ойларын ва гыслерин языв тилде яда авуздан салынгъан муратгъа ва белгили бир ситуациягъа гёре тюз къуруп ва англатып болмакъ;

— сёйлевчюге гюрометли күйде янашып, диалогда ва эришивлю масъаланы арагъа салып ойлашагъанда оызюню тюз ёлда тутуп бажармакъ;

— ойлар, пикрулар, къаравлар рас гелмей, бир нече тюрлю болма ярайгъанны англамакъ;

— пикруларын, ойларын башгъалар булангъы аралыкъда сёйлевню къылыкъ къайдаларындан тайышмай айтмакъ;

— авуз ва языв тиллерде ситуациягъа гёре текстлер тизип билмек (суратлав, ойлашыв ва хабарлав)

— оызю яда биревлер булан бирче этген илму-ахтарыв ишни натижасын чыгъарып гиччирек докладлар этип бажармакъ

— этеген докладына гёре суратлар, слайдлар этип, оланы къоллап бажармакъ.

— оъзгелени сёйлевюне янашып тынглап ва сёйлеп бажармакъ, сёйленеген затны англамакъ, сёйлевде къолланагъан янгы сёzlени эсде сакъламакъ ва сёйлев чеберликни гъис этmek;

— текстни чебер охуп, текстге соравлар салып ва ону авуздан хабарлап билмек;

— гъакълашывда монологну, диалогну герекли ерде тюз къоллап бажармакъ;

Башлапгъы школада охув йылны ахырына шулай низамлав **универсал охув гъаракатланы болдурма герек:**

— натика чыгъармакъ учун оъзю оъзюню ишин салынгъан масъалагъа гёре планлашдырып бажармакъ;

— этме герек ишлени низамлы, системалы кюйде оътгермек.

— тюзевлю, онглу ва тюзевсюз, онгсуз этилген охув ишлени себедин токъташдырып, исбат этип бажармакъ;

— оъзюню охув гъаракатларын оъзюню классында охуйгъан яшланы гъаракатлары булан тенглешдирип, оланы берилген белгилеге, оълчевлеге гёре тюз къыйматлап бажармакъ;

Бирче гъаракат гёрюв:

— охув масъалаланы чечивде салынгъан аз заманны ичинде яда узакъ заманны ичинде этилме герек ишлени чечмек учун гъаракат этmek;

— бирче юрюлежек ишлени мурадын англап, ортакъ ишни планлашдырып, сёйлешип, арагъа салып ойлашып салынгъан муратгъа етишмек учун къаст этmek;

— башчылыкъ этме, тапшурувланы кютме, ирия болма, давлашыв, тюртюшов масъалаланы чечмеге гъазир болмакъ;

— оъзюне тапшурулгъан жаваплы ишни кютме гъазир турмакъ;

— ортакъ ишге оъзю этген къошумну къыйматлап билмек;

— берилген уылгюге гёре ортакъ проектлени оътгерме гъазир болмакъ.

ПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕРИ

Предметные результаты освоения программы начального общего образования по учебному предмету «Литературное чтение» отражают специфику содержания предметной области, ориентированы на применение знаний, умений и навыков обучающимися в различных учебных ситуациях и жизненных условиях и представлены по годам обучения.

1-нчи клас

Охув йылны ахырына биринчи класда охуйгъан охувчу уййренежек:

— охувну янгыз школадан къайры тюрлю-тюрлю яшав агъвалатларда агъамиятын теренден англамакъ: адамны энчилик оысювюнде охувну агъамиятын билмек, охув асарларда бизин ва оызге халкъланы яшав-турушу, оызтеречелиги, эдеп-къылыкъ булан байлавлу хасиятлары нечик суратланагъаны гёрсетип бажармакъ;

— охув мердешлерин яратмакъ: башлап бувунлагъа гёре, сонг савлай сёзлени, гъарпланы ва бувунланы къутгъармай тюгюл гиччи текстлени англап охумакъ (сёзлени къадары 30-дан аз болмасын; къыймат салынмай);

— бувунлагъа гёре охув къайдаларын уйренген сонг, сёзлени савлай охумагъа уйренмек; бир минутну ичинде охулгъан текстдеги сёзлени къадары 30-дан аз болмасын (къыйматлар салынмай);

— орфография ва пунктуация къайдаларын сакълап Ватангъа, яшлагъа, табиаттъа, ағылуге багышлангъан эки шиъруну гёнгүндөн охумакъ;

— проза ва шиъру асарланы айырып билмек;

— ууз яратывчулукъ ва чебер адабият булан байлавлу асарланы жанрларын билмек (ёммақълар, чечеген ёммақълар, хабарлар, шиърулар);

— охулгъан яда авуздан айтылгъан текстни маңнасын англамакъ; асарны ичделиги булан байлавлу соравлагъа жавап бермек;

— текстни анализин этмек: текстни темасы, агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырмакъ, асарны игитини келпетин суратламакъ, ону хасиятына тюз къыймат бермек, текстни маңнасына гёре соравлар салмакъ;

— гечилген терминлени, англавланы маңналарын билмек: авуз яратывчулукъ тема, текстни башы, аслу маңнасы, ичделиги, ёммақъ, автор, игити, хабар, шиъру;

— охулгъан текстни анализ этивде ортакъчылыкъ этмек, оызюнью ойларын айтмакъ, гечилген терминлени, англавланы къолламакъ (тема, автор, игит, ичделик);

— текстни баш сёзлеге яда плангъа асасланып агъвалатланы гезигин сакълап хабарламакъ;

— текстни роллагъа гёре чебер охумакъ;

— асарны ичделигине гёре 3 жумла тизмек;

— берилген башгъа (заголовок) гёре гиччирик теекст тизмек (жумлаланы къаданы 3-ден аз болмасын);

— китапны къурулушун белгилемек (жылты, ичделиги, аннотациясы, баш сёзю, суратлары, къошум материаллары);

— озбашына охума мualлим берген списоктъа гёре китаплар айырып билмек, олагъа аннотация язмакъ; охугъан книги гъакъында алгоритмге гёре хабарламакъ;

2-нчи клас

Охув йылны ахырына охувчу экинчи класны охувчусу уйренежек:

— охувну янгыз школадан къайры тюрлю-тюрлю яшав агъвалатларда агъамиятын теренден англамакъ: адамны энчилик оысювюнде охувну агъамиятын билмек, охув асарларда бизин ва оызге халкъланы яшав-турушу, оызтеречелиги, эдеп-къылыкъ булан байлавлу хасиятлары нечик суратланагъаны гёрсетип бажармакъ;

— охув мердешлерин яратмакъ: башлап бувунлагъа гёре, сонг савлай сёзлени, гъарпланы ва бувунланы къутгъармай тюгюл гиччи текстлени англап охумакъ (сёзлени къадары 40-дан аз болмасын; къыймат салынмай);

— бувунлагъа гёре охув къайдаларын уйренген сонг, сёзлени савлай охумагъа уйренмек; бир минутну ичинде охулгъан текстдеги сёзлени къадары 40-дан аз болмасын (къыйматлар салынмай);

орфография ва пунктуация къайдаларын сакълап Ватангъа, яшлагъа, табиатгъа, агълюге багъышлангъан эки шиъруну гёнгүндөн охумакъ;

— проза ва шиъру асарланы айырып билмек;

— увуз яратывчулукъ ва чебер адабият булан байлавлу асарланы жанрларын билмек (ёммақълар, чечеген ёммақълар, хабарлар, шиърулар);

— охулгъан яда авуздан айтылгъан текстни маънасын англамакъ; асарны ичделиги булан байлавлу соравлагъа жавап бермек;

— текстни анализин этмек: текстни темасы, агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырмакъ, асарны игитини келпетин суратламакъ, ону хасиятына тюз къыймат бермек, текстни маънасына гёре соравлар салмакъ;

— гечилген терминлени, англавланы маъналарын билмек: авуз яратывчулукъ тема, текстни башы, аслу маънасы, ичделиги, ёммақъ, автор, игити, хабар, шиъру;

— охулгъан текстни анализ этивде ортакъчылыкъ этмек, оызюню ойларын айтмакъ, гечилген терминлени, англавланы къолламакъ (тема, автор, игит, ичделик);

— кёп маъналы сёзлени текстден табып, оланы маъналарын англатмагъа, маънадаш ва къаршыдаш сёзлени къолламагъа;

— тюрлю-тюрлю сёзлюклер булан пайдаланмагъа, охув китапны ахырында берилген сёзлок булан пайдаланма;

— авуздан тюз интонацияны къоллап диалоглар ва монологлар тизмеге (берилген темагъа гёре 3—5 жумла таманлыкъ эте);

— охугъан текстге яда эшитген маълуматлагъа гёре авуздан яда язып простой гъасиллер чыгъармагъа;

— текстни темасын токъташдырмакъ, темасына гёре оғыар ат салмакъ;

— айры-айры берилген жумлаланы, текстни гесеклерин бир-бирине ялгъап, текстлер тизмек;

— гечилген англавланы оызюню сёзлери булан айтмакъ, шо англавланы къоллап билмек.

3-нчю клас

Охув йылны ахырына 3-нчю класны охувчусу уйренежек:

— авуз яратывчулукъын ва чебер адабиятны халкъыны культурасын ва тарихин уйренивде уллу агъамияты барны билмек, фольклорда ва чебер асарларда халкъыны бырынгъы заманлардан берли гъар адам таза ва гъалал къылыкълы болма, яманлыкъыны гери урма, яхшылыкъланы байракъ этип алма чакъырагъан ата-бабаларыбызын фольклорунда оъзден къылыкълар, адилли ва инсаплы тарбия инг аслу ерни тутагъанны билме;

— текстни дарсны мурадына гёре ичинден яда къычырып охума, тюрлю-тюрлю охувланы къоллама (ахтарыв, таныш болув, айырыв, тергевлю);

— текстлердеги сёзлени къутгъармай, бувунлагъя гёре ва савлай, оланы ичиндеги гъарпланы яда бувунланы ерлерин алышдырмай, тюз охумакъ, гич-чирек проза ва шиъру текстлени чебер охумакъ (къыйматлар салынмай; бир минутну ичинде охулгъан сёзлени къадары 60-дан аз болмасын);

— китапдагъы тематикагъа гёре 4 шиърун гёнгюндөн уйренмек;

— чебер асарны тюшюнют (познавательный) текстден айырып билме;

— проза ва шиъру къайдада язылгъан текстлени айырып билме: шиъру къайдада язылгъан текстни аслу белгилерин айырып билме;

— охугъан текстни маънасын англап, шо текст къайсы жанргъа гирегенни англатма: охув ва чебер текстлеге соравлар салма;

— фольклорну чебер адабиятны жанрларын, оланы башгъалыкъларын билмек (ёммакъ, чечеген ёммакъ, айтывлар ва аталар сёзлери, халкъ йырлар, хабар, адабият ёммакъ ва ш.б.);

— текстни анализ этмеге уйренмек: текстни темасы, къайсы жанргъа гирегени, агъвалатланы тизимли гелишин токъташдырив, асарны игити, ону кел-пети, хасиятлары, текстни маънасына гёре соравлар салыв, ону чеберлик ала-матларын гёрсетив, белгиленген эпизодну текстден табыв, агъвалатланы бир-бири булангъы байлавлугъун гёрсетмек; текстни планын тизмек (соравлу, ат-лыкъ ва цитатлы), гезиги бузулгъан планны тюзлемек ва толумлашдырмакъ;

— асарны игитин суратламакъ, ону хасиятларына къыймат бермек, асарны игитлерин тенглешдирмек учун бир кюрчю болагъан белгини табып, шогъар гёре оланы хасиятларын, гъаракатчылыкъ ишлерин тенглешдирмек;

— асарны авторун ва ону асарыны игитлерин айырма, авторну оъзюню игитине, ону ишлерине къаравун билме, игитни суратлайгъанда яда табиатны суратлайгъанда автор къоллайгъан чебер аламатланы тапма (портрет),

— маъналары четим тиеген сёзлени, тувра ва гёчюм маънадагы сёзлени текстден табып, оланы маъналарын сёзлюклени кёмеклиги булан ачыкъ этмек; автор къоллайгъан чебер аламатланы (тенглешдиривлер, эпитетлер) гёрсетме;

— гечилген терминлени, англавланы маъналарын билмек: авуз яратывчулукъ тема, текстни башы, аслу маънасы, ичделиги, ёммакъ, автор, игити, хабар, шиъру, тенглешдиривлер, эпитет), оланы англап къоллама;

- охулгъан текстни анализ этивде ортакъчылыкъ этмек: орфоэпия ва пунктуация къайдаларын сакълап монологлу ва диалоглу текстлер тизмек, соравлар салмагъа билмек;
- текстни хабар этип айтма: авуздан, толу күйде, айырып, бетин алышдырып, уьчюнчю бетде ва ш.б.;
- текстни анализин этегенде ону хас аламатларына къарап, сёйлевню тюрлю-тюрлю жураларын къоллама (хабарлав, суратлав, ойлашыв);
- тийишли интонацияны сакълап роллагъа гёре охума, асарны бир гесегин сагънагъа салып ойнама;
- читать по ролям с соблюдением норм произношения, инсценировать небольшие эпизоды из произведения;
- охулгъан текстни маънасын сакълап, 8-ге ювукъ жумла язма, оъзю язгъан текстни тергеп, тюзлеме;
- охулгъан асарны къыйматлап отзыв язма;
- текстлер язма: ошашлы текст, сураттъя гёре текст, башлангъан текстни давам этив;
- китапны элементлерин къоллама (жылты, ичделиги, аннотациясы, баш сёзю, суратлары, къошум материаллары);
- библиотекадан тарыкъ китапны сайлап алма, огъар аннотация язма;
- къошум маълуматланы башгъа китаплардан яда Интернетден табып, олар булан пайдаланма;
- охугъан текстге яда эшитген маълуматлагъа гёре авуздан яда язып простой гъасиллер чыгъармагъа (4-5 жумла);

4-нчю клас

Охув йылны ахырына 3-нчю класны охувчусу уйренежек:

- авуз яратывчулукъну ва чебер адабиятны халкъны культурасын ва тарихин уйренивде уллу агъамияты барны билме, фольклорда ва чебер асарларда халкъны бырынгъы заманлардан берли гъар адам таза ва гъалал къылыкълы болма, яманлыкъны гери урма, яхшылыкъланы байракъ этип алма чакъырагъан ата-бабаларыбызын фольклорунда оъзден къылыкълар, адилли ва инсаплы тарбия инг аслу ерни тутагъанны англама;
- текстни дарсны мурадына гёре ичинден яда къычырып охума, тюрлю-тюрлю охувланы къоллама (ахтарыв, таныш болув, айырыв, тергевлю);
- текстлердеги сёзлени къутгъармай, бувунлагъа гёре ва савлай, оланы ичиндеги гъарпланды яда бувунланы ерлерин алышдырмай, тюз охума, гиччирек проза ва шиъру текстлени чебер охума (къыйматлар салынмай; бир минутну ичинде охулгъан сёзлени къадары 80-ден аз болмасын);
- китапдагъы тематикагъа гёре б шиърун гёнгюндөн чебер ва тийишли гъислер булан охума;

- чебер асарны тюшюнрюв (познавательный) текстлерден айырып билме;
 - проза ва шиъру къайдада язылгъан текстлени бир-бириндөн айырма: шиъру къайдада язылгъан текстни аслу белгилерин айырып билме;
 - охугъан текстни маңнасын англап, шо текст къайсы жанргъа гирегенни англатма;
 - чебер адабият текстлеге соравлар салма;
 - фольклорну ва чебер адабиятны жанрларын, оланы башгъалықъларын билме (ёммакъ, чечеген ёммакъ, айтывлар ва аталар сёзлери, оюнлар, халкъ йырлар, хабар, адабият ёммакъ, проза, лирика ва ш.б.);
 - текстни анализ этмеге: темасы, къайсы жанргъа гирегени, агъвалатланы тизимли гелиши, асарны игити, ону келпети, хасиятлары; текстни маңнасына гёре соравлар салыв, ону чеберлик аламатларын гёрсетив, белгиленген эпизодну текстден табыв, агъвалатланы бир-бири булангъы байлавлугъун гёрсетив; текстни планын тизмек (соравлу, атлыкъ жумлаланы къоллап тизилген ва цитатлы планлар), гезиги бузулгъан планны тюзлеме ва толумлашдырма;
 - асарны игитин суратлама, ону хасиятларына къыймат берме, асарны игитлерин тенглешдирмек учун бир кюрчю болагъан белгини табып, шогъар гёре оланы хасиятларын, гъаракатчылыкъ ишлерин тенглешдирип, багъа берме;
 - асарны авторун ва ону асарыны игитлерин бир-бириндөн айырма, авторну игитини хасиятларына, ону ишлерине оъзюню къаравун айтма, игитни суратлайгъанда яда табиатны суратлайгъанда автор къоллайгъан чебер аламатланы тапма (портрет);
 - маңналары четим тиеген сёзлени, тувра ва гёчном маңнадагы сёзлени текстден табып, оланы маңналарын сёзлюклени кёмеклиги булан ачыкъ этмек; автор къоллайгъан чебер аламатланы (тенглешдиривлер, эпитетлер) гёрсетме;
 - гечилген терминлени, англавланы маңналарын англап сёйлевде оланы къоллама (авуз яратывчулукъ, тема, текстни башы, аслу маңнасы, ичделиги, ёммакъ, автор, игити, хабар, шиъру, лирика, проза, тенглешдирив, метафора, эпитет), оланы англап къоллама;
- орфоэпия ва пунктуация къайдаларын сакълап монологлу ва диалоглу текстлер тизмеге, оланы авуз тилде тийишли интонация булан къоллама;
- текстни хабар этип айтма: авуздан, толу күйде, айырып, бетин алышдырып, уйчинчю бетде ва ш.б.;
 - текстни анализин этегендө ону хас аламатларына къарап, сёйлевнүү тюрлю-тюрлю жураларын къоллама (хабарлав, суратлав, ойлашыв);
 - тийишли интонацияны сакълап роллагъа гёре охума, асарны бир гесегин сагънагъа салып, ойнама;
 - охулгъан текстни маңнасын сакълап, 10-гъа ювукъ жумла язма, оъзю язгъан текстни тергеп, тюзлеме;
 - охулгъан асарны къыйматлап оғъар къыйматлав кагъыз (отзыв) язма;

- түрлю-түрлю текстлер язма: ошашлы текст, суратгъа гёре текст, башлангъан текстни давам этив ва ш.б.;
- китапны элементлерин къоллама (жылты, ичделиги, аннотациясы, баш сёзю, суратлары, кьюшум материаллары);
- библиотекадан тарыкъ китапны сайлап алма, огъар аннотация язма;
- кьюшум маълуматланы башгъа китаплардан яда Интернетден табып, олар булан пайдаланма;
- охугъан текстге яда эшигген маълуматлагъа оъз къаравун айтма ва авуздан яда язып простой гъасиллер чыгъармагъа (8 жумла);
- оъзгелени сейлевюне тынглама, сейленеген затны англама ва огъар къыймат берме;
- шиъру формада язылгъви текстни хабар этип айтмагъа;
- оъзюню ойларын, пикруларын айтагъанда инг де къыйышагъан сёзню сайлап къоллама;
- коллектив къайдада тизилген (5-6 пунктлу) плангъа гёре гиччи текстни изложениесин язма;
- берилген темагъа гёре оъзбашына жумлалар, гиччирек хабарлар тизмек, ёлдашына гиччирек кагъыз язма;
- китап охувгъа муштарлы болма;
- гъар айтылгъан яда язылгъян сезге жаваплы болма;
- байлавлу тилде кёп такрарланагъан бир йимик маъналы сёзлени тайдырып, текстни стил якъдан тюзлеме.

ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ.

1-нчи клас (15 сағыт)

Тема	Теманы ичделиги	Охувну къурув формалары ва методлары; охувчуланы гъаркатчылыгъын сыйпатлав
Адабиятдан охув китап булан таныштырмакъ. Китапдагы белгилер. Охув китапны ичделиги. Сөзлюк.	Адабиятдан охув китап булан таныштырмакъ. Китапдагы белгилер. Охув китапны ичделиги. Сөзлюк.	Охув китап булан тюз пайдаланып бажарламакъ. Шартлы белгилени тюз англамакъ ва тапшуруваланы күтегенде олардан тюз пайдаланмакъ. Китапдан асарны темасына гёре тематикасыны бёлюгюн табып бажармакъ. Сөзлюклерден асарда ёлугъаған маңнасы англашылмайгъан сөзлени тапмакъ.
Ёммақълар, чечеген ёммақълар, ай-ёммақълар, шиърулар, чечеген ёммақълар, ал-ёммақълар, айтывлар. Гыышлар (4 сағыт)	Биринчи класны охувчуларына көйишүвлү халкъ ва язывлу ай-ёммақълар, шиърулар, чечеген ёммақълар, ал-ёммақълар, айтывлар. Ёммақъланы аслу маңнасы. Халкъ ёммақъланы язывлу ёммақълардан айырагъан белгилери. Ёммақъланы диалог къайдалада охув. Роллагъа бёлюп, охув. Алгышлар, яхшылыкъ ёравлар, синалғын сөзлер.	Охулгъан текстни хабарламакъ. Охулгъан текстте гёре оыз къаравун айтып; оызбашына яда учителни көмеклиги булан дарсны мурадын белгилеп бажармакъ. Сурангъа къарап авуздан хабарлав. Асарны ахырында берилген соравлагъа жавап берип ба-жармакъ. Халкъ ёммақъыны язывлу ёммақъдан айырмакъ. Муаллимни көмеклиги булан ағыллери. Ёммақъланы диалог къайдалада охув. Роллагъа бёлюп, охув. Алгышлар, яхшылыкъ ёравлар, синалғын сөзлер. Ёммақъдан табып бажармакъ. Ёммақъда гыллалыкъ, макюрлюкъ. Ёммақъланы игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Ёммақъларда диалогну роллагъа гёре охумакъ. Чечеген ёммақъланы, айтывлаланы маңнасы чечмек,
Язбаш (5 сағыт)	Язбашда табиатны гёрюшүп, Язбашдагы табиатны суратлайгъан язывчуар, шаирлер яратгъан асарлар. Язбашданы чебер охумакъ Авторну сөзлери булан тадамланы загыматы, яшланы охуву, оюнлары. Язбаштармакъ. Лирика асарларда ритм не экенни анбагышлангъан хабарлар, шиърулар. Лирика асарларны чебер къычырып охув. Автор ритм. Чечеген ёммақълар, айтывлар, алгышлар, къуттлавлар, ёравлар. Яшланы оюнлары Чебер асарны оызбашына охув, хабарлав.	Гечилеген асарларны темасына тюшюнмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарларнаны суратлайгъан ерлерин гёрсетип бажарламакъ. Лирика асарларда ритм не экенни анбагышлангъан хабарлар, шиърулар. Лирика асарларны чебер охумакъ. Гиччирек проза асарларны оызбашына охумакъ, хабарларнан сөзлери булан табиатны суратлав. Лирика асарларда ритм. Чечеген ёммақълар, айтывлар, алгышлар, къуттлавлар, ёравлар. Яшланы оюнлары Чебер асарны оызбашына охув, хабарлав.

Мен ва мени къурдашларым (5 сагъат)	Темагъа къыйышывлу асарла- ны уйренив. Яшланы яшаву гъакъынданагъы асарлар: шиъру- лар, хабарлар, ёммакълар. Школа яшавун гёрсетеген асарлар. Жан-жаныварны яша- вун суратлайгъан асарлар. Асарны темасыва аслу яшаву, олар булангъы ара- лыгъын суратлайгъан шиъру- лар, хабарлар, чечеген ёмакълар. Илму текстни тывлар. Оланы маънасы.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажа- рмакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ тип бажармакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывл- аланы маънасын чечмек, чебер охумакъ. Йыр- асарлар. Асаргъа гёре берилеген соравлагъа аслужавап берип бажармакъ. Шиъруланы къычы- рип чебер охумакъ. Муаллимни кёмеклиги булан чебер асарны илму текстден айырагъан белгилерин тапмакъ. Иллюстрациягъа гёре охулгъан текстни хабарламакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, гилери. Чечеген ёмакълар, ай- чебер охумакъ
---	---	---

2 клас
**(асарланы охувгъа ва оланы уьстюнде ишлеве 77 сагъат + 16 сагъат класдан
тышда охувгъа)**

Тема	Теманы баяны	Охувчуланы гъаракатчылыгъы
Адабиятдан охувдан бирин- чи дарс(1сагъат)	Адабиятдан охув китап булан танышлыкъ. Ки- тапдагъы шартлы бел- гилер. Охув китапны ичделиги. Сёзлюк. Че- бер охув.	Охув китап булан тюз пайдаланып бажармакъ. Шартлы белгилени тюз англамакъ ва тапшурувла- ны кютегенде олардан тюз пайдаланмакъ. Китапдан асарны темасына гёре тематикасыны белюгюн та- бып бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англа- шылмайгъан сёзлени тапмакъ. Шиъруланы генгюн- ден чебер охуп бажармакъ.
1 -нчи сентябрь- билимни гюню (3 сагъат)	Китап-илму хазнасы. Билим алывну агъамияты гъакъда лакъырлашыв. Темагъа байлавлу шиърулар. Билим алывда уллу даражалагъа етишген алимлени гъакъында хабарлар.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Билим алывну агъамияты гъакъда лакъырлашывгъа материал тапмакъ, китап - илму хазнасы деген калимагъа оъз къаравун ачыкъ этмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы че- бер охумакъ. Билим алывда уллу даражалагъа етишген алимлени гъакъында хабарлар тапмакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англа- шылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чеч- мек, чебер охумакъ.

Яй, гюз. (7 +2 сагъат)	<p>Гюзде табиатны гёрюньюю. Яйдагъы ва гюздеги табиатны суратлайгъан язывчулар, шаирлер яратгъан асарлар. Яйда, гюзде адамланы загъматы, яшланы охуву, оюнлары Кычырып охув. Оъзбашына охув. Яйны, гюзнию гъакъында шиъруланы генгюнден уйренив. Асарны аслу пикрусун ачыкъ этив. Охулгъан асаргъа багъа берив. Экскурсия. Яйда, гюзде табиатны суратлав. Яйны, гюзнюю аламатларын ратлайгъан ёмакълар, Охулгъан къыймат берив.</p>	<p>чилиген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англышылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын ачыкъ этимек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан табиатны суратлайгъан ерлерин гёрсетип бажармакъ. Лирика асарларда ритм, рифма не экенни англамакъ. Хабарны лирика асарлардан айырагъан белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумлалар айырыпбажармакъ. Охулгъан асарлагъя ва оъзюно тергевлерине гёре берилген соравлагъа жавап берип билмек. Проза су-асарны кычырып охумакъ. Текстлени ичинден чечегенохув. Охуйгъанда интонацияны кёмеклиги булан ахулагъан асарны маънасына багъа берип бажармакъ. Оъз тергевлерине гёре экскурсияда гёрген затлары гъакъында чебер кюиде хабарлап бажармакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ</p>
------------------------	---	---

Уъягълю (6+2 сагъат)	<p>Ата-ананы ва яшланы аралыкълары. Уллугъя абур-сый этивге багъышлангъан хабарлар, шиърулар.</p> <p>Уллугъя абур-сый этивге байлавлу адатлар.</p> <p>Гишиси екъ уллулагъя кёмеклешив. Чагъы уллу болгъанлар ва яшлар. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятлары. Охулгъан асарны маънасы. «Карлсон ва гиччипав» деген м/ф хабарлав:</p> <p>домработница,</p> <p>Карлсон ва гиччипав.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асарны ичинден охув. Охулагъан асаргъа характеристика бермек; башына, авторну фамилиясына, атына, текстни аслу маънасын берме болагъан сёзлеге гёре темасын ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маънасын ачыкъ этме болагъан гесекни табып бажармакъ. Ишине, сёйлейген кююне гёре игитлени хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Асаргъа таянып игитни тыш гёрюнюшон суратламакъ. Текстны чебер охумакъ ва хабар этип айтып бажармакъ; ёлдашлары булан лакъыр этип бажармакъ. Муаллим булан тексттни охуйгъанда юрюлген диалогда ортакъчылыкъ этмек. Текстте гёре план къуруп, ону маъналы гесеклелеге бёлюп, гъар гесекге баш салып бажармакъ. Асар охулагъан заманны ичинде, тексттеге соравлар онгарып бажармакъ. Текстни савлай яда айры маъналы гесеклелеге гёре хабар этип бажармакъ. Асарда суратланагъан агъвалатлагъа, игитлеле, асарны тил байлыгъына оъз къаравун гёрсетип бажармакъ. Оъз къаравун якълап, охулгъан заттъя багъа берип бажармакъ. «Карлсон ва гиччипав» деген мультфильмни хабарлав: домработница, Карлсон ва гииччипав, игитлеле багъа берив. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>
Адиллик, рагъмулукъ. (7+1сагъат)	<p>Адилли, рагъмулу болмакъ - адамгъа къыйышагъан лап сыйлы къылыхъыдыр. Рагъмулукъында айтывлар (яхшылыкъга яхшылыкъ гъар гишини ишидир, яманлыкъга яхшылыкъ эргишини ишидир). Адилликни гёрсетеген хабарлар шиърулар. Чебер асарны игити.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асарны ичинден охув. Охулагъан асаргъа характеристика бермек; башына, авторну фамилиясына, атына, текстни аслу маънасын берме болагъан сёзлеге гёре темасын ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маънасын ачыкъ этме болагъан гесекни табып бажармакъ. Ишине, сёйлейген кююне гёре игитлени хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Асаргъа таянып игитни тыш гёрюнюшон суратламакъ. Текстны чебер охумакъ ва хабар этип айтып бажармакъ; ёлдашлары булан лакъыр этип бажармакъ. Муаллим булан тексттни охуйгъанда юрюлген диалогда ортакъчылыкъ этмек. Текстте гёре план къуруп, ону маъналы гесеклелеге бёлюп, гъар гесекге баш салып бажармакъ. Асар охулагъан заманны ичинде, тексттеге соравлар онгарып бажармакъ. Текстни савлай яда айры маъналы гесеклелеге гёре хабар этип бажармакъ. Асарда суратланагъан агъвалатлагъа, игитлеле, асарны тил байлыгъына оъз къаравун гёрсетип бажармакъ. Шиъруланы бетлеге гёре охумакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>

Къыш (6+1сагыат)	<p>Къышдагы табиатны, гъайванланы яшавун сураттайгъан хабарлар, шиърулар, ёммақълар, айтывлар, чечеген ёмакълар (бавланы, агъачлыкъланы, авлакъланы, оъзенлени ва ш.б. затланы гъакъында). Уллуланы ва яшланы къышдагы ишлери. Къычырып охув. Оъзбашына охув. Къышны гъакъында шиъруланы генгюндөн уйренив. Асарны аслу пикрусун ачыкъ этив. Охулгъан асаргъа багъа берив. Экскурсия.</p> <p>Къышда табиатны суратлав. Къышны аламатларын сураттайгъан чечеген ёмакълар, айтывлар. Охулгъан асарлагъа къыймат берив. «Морозко» деген кинофильмни гесегине, «Двенадцать месяцев»</p>	<p>чилиген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англалылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан табиатны сураттайгъан ерлерин гёрсетип бажармакъ. Лирика асарларда ритм, рифма не экенни англамакъ. Хабарны лирика асарлардан айырагъан белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумлалар айырып бажармакъ.</p> <p>Охулгъан асарлагъа ва оъзюно тергевлерине гёре берилген соравлагъа жавап берип билмек.</p> <p>Проза асарны къычырып охумакъ. Текстлени ичинден охув.</p> <p>Охуйгъанда интонацияны кёмеклиги булан охулагъан асарны маънасына багъа берип бажармакъ. Къышны гъакъында язылгъан чебер асарланы «Морозко» деген кинофильмни гесеги, «Двенадцать месяцев» деген мультфильм булан урушдурув. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ</p>
---------------------	---	--

Тил. Халкъ. Ватан (8+2сагъат)	<p>Бизин гахшагъарыбыз Москванды, Магъачкъала-ны, башгъа шагъарланы, юртланы, къурулушланы, адамланы ишлери ва ола-ны устьюнлюклери гъакъында хабарлар ва шиърулар.</p> <p>Дагъыстанны табиаты ва халкълары. Бизин уылкени халкъларыны арасындагъы дослукъын, ана тилини гъакъында хабарлар ва шиърулар. Озылени юртуна ювукъы шагъаргъа экскурсия. Биография языв къайда-слукъын, ана тилини, ата юртуна гъакъында сочинение - пикирлешив язмакъ. Чечеген ёмакъланы, Плангъа гёре хабарлав.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оыз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англышылмайгъан сёзлени тапмакъ.</p> <p>Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну оыз къаравун, келпетине янашын, вун оыз сёзлери булан айтып бажармакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы генгюндөн чебер охумакъ.</p> <p>Бизин уылкени халкъларыны арасындагъы до-слукъын, ана тилини, ата юртуна гъакъында сочинение - пикирлешив язмакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>
Мени дёр-таякълы къур-дашларым. (7 +1 сагъат)	<p>Гъайванланы гъакъында хабарлар, шиърулар, ёммакълар, айтывлар, чечеген ёммакълар. Адамланы гъайванлагъа бакъынан сюювю.</p> <p>Гъайванланы ва жан-жаныварны гъакъында хабарлар, ёммакълар. Плангъа, салынгъан соравлагъа гёре хабарлав. Ёммакъланы тил байлыгъы, оланы игитлерини хасиятлары. Илму текстлер. Гечилген материалны гёзден гечирив.</p>	<p>Жанланы яшаву, бири-бири булангъы аралыгъын охулгъан асаргъа гёре ачыкъ этмек. Текстни охув, тема ва идея якъдан анализ этмек. Жан-жаныварны гъакъында шиъруланы генгюндөн чебер охумакъ. Уйжанлагъа этеген къуллугъу гъакъда хабарлап бажармакъ. Исси якъларда яшайгъан гъайванлар, къыржанлар, къушланы гъакъында материал жыймакъ. Халкъга гъайванланы пайдасы гъакъда хабарла-макъ. Текстни охув, хабар этип, биринчи бетден айтмакъ. Денгизде, дерияда болагъан балыкъланы, тюрлю жанланы гъакъында хабарлар шиърулар тапмакъ. Сав асарны яда ону гесеклерин инсценировать этип бажармакъ; бетлеге гёре тюз охумакъ. Текстге гёре сурат этмек. Берилген плангъа гёре къайсы буса да бир игитни атындан асарны хабар этип айтып бажармакъ. Уйй ва къыржанланы гъакъында халкъ ёммакъланы уллулардардан яда китаплардан тапмакъ. Къапияялы сёзню, хабарны, ёммакъны бири-биринден айырагъан белгилерин билмек.</p> <p>Асарны ичинден оъзбашына охуп темасын, аслу маънасын белгилеп билмек, хабарламакъ.</p> <p>Гъакълашывну нормаларына къыйышывлу күйде диалогда ортакъчылыкъ этмек. Сорав жумлаланы тюз къурмакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>

Ватанны якълавчусуну гюню. (5 +1 сагъат)	Армияны давсуз, парапат замандағы яшаву, ишлери. Бизин девюрде Россияны солдатлары гёрсетеген къоччакълықтар. Армия - бизин инамлы якълавчубуз. О гъакъда хабарлар, шиърулар, газетлерден ва журналлардан маълуматлар жыймакъ. Текстни къычырып чебер охумакъ, муаллимни кёмеклиги булан план къурмакъ, плангъа гёре лакъырлашыв юрютмек. Шиъруда чебер сёз булан игитлени, оланы къоччакълығын сураттайгъан ерлени тапмакъ. Охулагъан асардан игитлени тыш гёрюнюшон, турушун, сёйлев тилин сураттайгъан, исбаттайгъан ерлерин табып бажармакъ.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Бизин девюрде Россияны солдатлары, дагъыстанлылар гёрсетген гёрсетеген къоччакълығы гъакъда хабарлар, шиърулар, газетлерден ва журналлардан маълуматлар жыймакъ. Текстни къычырып чебер охумакъ, муаллимни кёмеклиги булан план къурмакъ, плангъа гёре лакъырлашыв юрютмек. Шиъруда чебер сёз булан игитлени, оланы къоччакълығын сураттайгъан ерлени тапмакъ. Охулагъан асардан игитлени тыш гёрюнюшон, турушун, сёйлев тилин сураттайгъан, исбаттайгъан ерлерин табып бажармакъ.
Язбаш (6 + 2 сагъат).	Язбашда адамланы яшаву, загъматы, оъсюмлюклини, агъачлықланы, авлакъланы яшылланызы, яшланы оюнлары ва ишлери гъакъындагы хабарлар, шиърулар. Та-биатгъа экскурсия. Тилни че-берлик аламатлары: метафора, эпитет, тен-метафора, эпитет, тен-глещидирив. Шиъру къайдада язылгъан асарлар. Чечеген ёмакълар, айтывлалар.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан табиатны сураттайгъан ерлерин гёрсетип бажармакъ. Лирика асарларда ритм, рифма не экенни эсге алмакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Муаллимни кёмеклиги булан тилни чеберлик аламатларын: метафора, эпитет, тен-глещидиривнүү текстден тапмакъ.

8-нчи Март къатынланы Халкъара гюню. (3+1сагъат.)	Аналаны, улланаланы, къатынгишилени уй къырдагъы ишлерде ортакъчылыкъ этивю; олагъа тергевлю ва гъайлы къаравну гъакъындагъы хабарлар ва шиърулар. Ата-анаңъа бакъгъан сююв, абур-сый этивю масъаласы. Текстни маъналы гесек-леге бёллов, баш салыв, учьончю бетде хабарсөзлери булан айтып бажармакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп соравларына асардан жаваплар	чилиген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа вабайлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гёз къаравун, келпетине янашывун оъз
Халкъ авуз яратывчулукъ. (6+1 сагъат)	Къумукъ халкъ ём-макълары. Къумукъ язывчуланы ёммакълары, Россияны оъзге халкъла-рыны ёммакълары. Халкъ ёммакъланы бёлюклери: язывчуланы ёммакълары, оъзбашына яда учителни кёмеклиги булан дарсны мурадын белгилеп бажармакъ. Суратгъа къарап авуздан хабарлав. Асарны ахырында берилген соравлагъа жавап берип бажармакъ. Халкъ ёммакъны язывлу ёммакъдан айырмакъ, ёммакъланы тюрлюлерин бир-бириндөн айырып бажармакъ. Муаллимни кёмеклиги булан агъватланы, ортакъчылыкъ этегенлени, табиатны су-башгъалыкълары. Ём-макъланы бетлеге гёре байланып бажармакъ. Ёммакъда гыллалыкъ, макюр-охув. Чечеген ёммакълар, люк. Ёммакъланы игитлери, оланы ишине, сёй-айтывлар, аталар сёзлери, лейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этме янгылтмачлар.	Охулгъан текстни хабарламакъ. Охулгъан текстге гёре оъз къаравун айтып, оъзбашына яда учителни кёмеклиги булан дарсны мурадын белгилеп бажармакъ. Суратгъа къарап авуздан хабарлав. Асарны ахырында берилген соравлагъа жавап берип бажармакъ. Халкъ ёммакъны язывлу ёммакъдан айырмакъ, ёммакъланы тюрлюлерин бир-бириндөн айырып бажармакъ. Муаллимни кёмеклиги булан агъватланы, ортакъчылыкъ этегенлени, табиатны су-башгъалыкълары. Ём-макъланы бетлеге гёре байланып бажармакъ. Ёммакъда гыллалыкъ, макюр-охув. Чечеген ёммакълар, люк. Ёммакъланы игитлери, оланы ишине, сёй-айтывлар, аталар сёзлери, лейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этме янгылтмачлар.

Загъмат - уллу къуванч. Загъматны байрамы. (6+1сагъат)	Адамланы яшавунда загъматны агъамияты. Загъматны, тюрлю касбуланы гъакъында язылгъан асарлар. Бизин уылкеде Май байрамны ойтгереген кюю, до слукъну, загъматны гъакъында хабарлар вакшиърулар.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре овз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, асязылмайгъан сёзлени тапмакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитleri, оланы ишине, сёйлейген вакюоне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Асарны игитине авторну гёз къаравун, келпетине янашывун овз сёзлери булан айтып бажармакъ. Асарда суратланагъан агъвалатлагъа, игитлеге, асарны тил байлыгъына овз къаравун гёрсетип бажармакъ. Овз къаравун якълап, охулгъан затгъа багъа берип бажармакъ. Салынгъан соравлагъа гёре текстни хабарламакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечmek, чебер охумакъ.
9-нчу Май-Устьюнлюкню гюю. (4+1сагъат)	Уллу Ватан давну йылла-рында бизин халкъ гёrsетген игитлик Немец-фашистлеге къаршы юрюлген Ватан давда игитлигин ва загъмат батырлыгъын гёrsетген адамлар, оланы фашист елевчюлерден давда дагъыстанлыланыигитлик гёrsетгени; давну гъакъында хабарлар, шиърулар. Дав киноланы фрагментлерине къарав, пат-риотлукъ темагъа лакъырлашыв юрютов.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек Уллу Ватан давну йылларында дагъыстанлылар гёrsетген къоччакълыкъында шиърулар, хабарлар тапмакъ. Текстни охув, муаллимни кёмеклиги булан план къурув, плангъа гёре лакъырлашыв юрютмек. Шиъруда чебер сёз булан игитлени, оланы къоччакълыгъын суратламакъ. Овзбашына иш гёrmек. Овз юртундан давгъа гетуyst болгъаны. Ватан генлени гъакъында ахтарыv юрютмек. Муаллим давда дагъыстанлыланыяды охувчу авуздан охуйгъан текстге къулакъ асып маънасын англамакъ Асарны овzтеречелигин чечип бажармакъ (жанрын белгилемек: хабар, шиъру, ёммакъ, чечеген ёмакъ, айтыv, аталар сёз); сюжетин гёзиги булан гёrsетмек; игитлерине багъа берип бажармакъ. Асарланы сав сёзлер булан тюз, чалт, англап, чебер, герекли интонацияны ва белгили бир чалтлыкъында сакълап охумакъ. Проза асарланы бир гесегин, шиъруланы генгюндөн чебер күйде охумакъ. Ичинден охумакъ, охулгъан затны англамакъ, соравлагъа жавап берип бажармакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечmek, чебер охумакъ.

3 клас **(асарланы охувгъа ва уьстюнде ишлевгө 77 сагъат; + 16 сагъат класдан тышда охувгъа)**

Тема	Теманы баяны	Охувчуланы гъаракатчылыгъы
Адабиятдан охувдан би-ринчи дарслары (2 сагъат)	Адабиятдан охув китап булантышлыкъ. Китапдагъы шарттарлы белгилер. Охув китапны ичделиги. Сёзлюк. Чебер охув. Ватанны ва тав халкъны гъакъында халкъ йырлары. Автор, агъвалатлагъя авторнусуздары. Асарны аслу маънасын къараву. Асарны аслу маънасын Шиъруну генюндөн уйренимек.	Охув китап булан тюз пайдаланып бажармакъ. Шартлы белгилени тюз англамакъ ва тапшурувланы күтегендө олардан тюз пайдаланмакъ. Китапдан асарны темасына гёре тематикасыны белюгүн табып бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан асада сёзлени тапмакъ. Иллюстрациялары, суратлары охулагъан текст булан байлан бажармакъ. Охуачыкъ этеген жумлалар. Шиърулары охулагъан асаргъя характеристика бермек; асарны башына, авторну фамилиясына, атына, текстни аслу маънасын берме болагъан сёзлөгө гёре темасын ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маънасын ачыкъ этме болагъан гесекни табып бажармакъ.. Шиърулары генюндөн чебер охуп бажармакъ.
Яй ва гюз. (8 + 1 сагъат)	Язывчуланы, шаирлени суратлавунда ва авуз яратывчулукъда яйда ва гюзде табиатны гёрюнүшлери. Гюзде табиатны гъаллары, адамланы яшаву, загъматы, гъайванланы яшаву, уллуланы ва яшланы ишлери. Адамланы табиат булангы аралыгъы. Хабаргъа, шиъргүртүгө гёре коллектив иш юрютов (бирев-биревге соравлар берив), бетлеге гёре чебер охув. Текстни маъналы гесеклөгө бўлмек, гъар гесекге ат салмакъ.	Гечилеген асарлары темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъя гёре озкъаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарларни чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан табиатни суратлайгъан ерлерин гёrsетип бажармакъ. Лирика асарларда ритм, рифма не экенни англамакъ. Хабарны лирика асарлардан айырагъан белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумлалар айрып бажармакъ. Охулгъан асарлагъя ва озюню тергевлерине гёре берилеген соравлагъя жавап берип билмек. Проза асарны къычырып охумакъ. Текстлени ичинден охув. Охуйгъанда интонацияны кёмеклиги булан охулагъан асарны маънасына багъя берип бажармакъ. Хабаргъа, шиъргүртүгёре коллектив иш юрютмек (бирев-биревге соравлар берив). Оз тергевлерине гёре экскурсияда гёрген затлары гъакъында чебер күиде хабарлап ба-

Яшланы яшаву, оларны ишлери (8 + 2 сағыт)	<p>Яшланы яшаву гъакъындагы асарлар: шиърулар, хабарлар, ёммакълар. Школа яшавун гёрсетеңген асарлар. Инсангъя, Ватангъя пайда гелтиреңген иш гъакъда асарлар. Яшланы оъзге миллетли яшлар булангъы аралыгъы. Чебер охув. Текстни аслу пикрусу. Текстте ат салыв. Асарны игитини характеристикам.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сөзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гёз къаравун, келпетине янашывун оъз сёзлери булан айтып бажармакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы генгүндөн чебер охумакъ. Оъзюню жавапларын оъзге- лени жаваплары булан урушдуруп къарамакъ. Оъзгелени жавапларына багъа берип бажармакъ. Кычырып, англап, чебер, тюз интонацияны сакълап, паузаланы тюз къоллап. белгили бир чалтлыкъда, оъз тавушу булан охумакъ. Асарны жанрын белгилемек. Ичинден охуйгъанда асарны аслу маънасын англамакъ, охувну вакътисинде маъналы гесеклени белгилемек, соравлагъа жавап берип бажармакъ. Асарны аслу маънасына оъз къараавун мекенлешдирмек</p>
Парахатлыкъ ва къурдашлыкъ. (5+1сағыт)	<p>Айры адамланы ва халкъланы арасындагы дослукъну гёрсетеңген асарлар. Парахатлыкъны гъакъындагы шиърулар. Тюрлю асарланы жанры. Чебер охув. Текстни аслу пикрусу. Текстте ат салыв. Асарны игитини характеристикасы.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сөзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гёз къаравун, келпетине янашывун оъз сёзлери булан айтып бажармакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы генгүндөн чебер охумакъ. Оъзгелени жавапларына багъа берип бажармакъ. Кычырып, англап, чебер, тюз интонацияны сакълап, паузаланы тюз къоллап. белгили бир чалтлыкъда, оъз тавушу булан охумакъ. Асарны жанрын белгилемек. Асарны аслу маънасына оъз къараавун мекенлешдирмек учун, сайлам охувну юрютмек.</p>

Кыш. (5 + сагъат)	Кышда тъайванланы яшаву, адаланы загъматы ва оланы табиат булангы аралыкълары гъакъындагы хабарлар, шиърулар, айтывлар, чечеген	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ.
	табиаты хабарлар, шиърулар, айтывлар, чечеген ёмакълар. Язывчуланы ва художниклени асарларында кышелугъаян маънаси англашылмайгъан сёзлени гёрюнюшлени гёрсетив. (бавланы, агъачлыкъланы, авлакъланы, оъзенлени ва ш.б. гъакъында). Уллуданы ва яшланы интонация булан охуп бажармакъ, лирика асаркъында гъакъында шиъруланы чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан охув. Оъзбашына охув. Кышны табиатны суратлайгъан ерлерин гёрсетип бажагъакъында шиъруланы гёнгюн-рмакъ. Хабарны лирика асарлардан айырагъанден уйренив. Асарны аслу белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумлалар айырып бажармакъ.	Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ ёмакълар. Язывчуланы ва художниклени асарларында кышелугъаян маънаси англашылмайгъан сёзлени гёрюнюшлени гёрсетив. (бавланы, агъачлыкъланы, авлакъланы, оъзенлени ва ш.б. гъакъында). Уллуданы ва яшланы интонация булан охуп бажармакъ, лирика асаркъында гъакъында шиъруланы чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан охув. Оъзбашына охув. Кышны табиатны суратлайгъан ерлерин гёрсетип бажагъакъында шиъруланы гёнгюн-рмакъ. Хабарны лирика асарлардан айырагъанден уйренив. Асарны аслу белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумлалар айырып бажармакъ.
Ватанны якълавда. (5+1сагъат)	Армияны тувулуву, бизин халкъны фашист елевчюлерден уйстюн геливю, солдатланы дослугъу. Уллу Ватан давнулар, хабарлар тапмакъ. Игитлери, совет солдатланыни кёмеклиги булан план къурув, плангъа гёре къоччакълыгъы. Уллу Ватанлакъырлашыв юротмек. Шиъруда чебер сёз давну, артдагъы йылларда булан игитлени, оланы къоччакълыгъын су- болгъан давланы игитлери ии-ратламакъ. санланы эсинде даймликге Оъзбашына иш гёrmек. Оъз юрутундан давгъа къалажагъы гъакъында гетгенлени гъакъында ахтарыв юротмек. Муамъалалар, хабарлар ва шиърулар им яда охувчу авуздан охуйгъан текстге къулакъ асып маънасын	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Уллу Ватан давну йылларында дагъыстанлылар гёрсетген къоччакълыкъны гъакъында шиърулар, хабарлар тапмакъ. Текстни охув, муаллим-игитлери, совет солдатланыни кёмеклиги булан план къурув, плангъа гёре къоччакълыгъы. Уллу Ватанлакъырлашыв юротмек. Шиъруда чебер сёз давну, артдагъы йылларда булан игитлени, оланы къоччакълыгъын су- болгъан давланы игитлери ии-ратламакъ. санланы эсинде даймликге Оъзбашына иш гёrmек. Оъз юрутундан давгъа къалажагъы гъакъында гетгенлени гъакъында ахтарыв юротмек. Муамъалалар, хабарлар ва шиърулар им яда охувчу авуздан охуйгъан текстге къулакъ асып маънасын

	Къумукъ халкъны игитлери гъакъында хабарлар.	англамакъ. Асарны ойзтеречелигин чечип бажармакъ (жанрын белгилемек: хабар, шиъру, ёммакъ, чечеген ёмакъ, айтыв, аталар сёз); сюжетин гёзиги булан гёрсетмек; игитлерине багъя берип бажармакъ. Асарланы сав сёзлер булан тюз, чалт, англап, чебер, герекли интонацияны ва белгили бир чалтлыкъны сакълап охумакъ. Проза асарланы бир гесегин, шиъруланы генгюндөн чебер күйде охумакъ. Ичинден охумакъ, охулгъан затны англамакъ, соравлагъя жавап берип бажармакъ.
Язбаш. (8 + 2 саят)	Язбашда гъайванланы яшаву, адамланы загъматы ва оланы табиат булангъы аралыгъы гъакъындагъы хабарлар, шиърлар, макъалалар, айтывлар, чечеген ёмакълар. Язбашны башланызы, гъайванланы яшаву, адамланы загъматы, оланы табиаттъя къорувчу күйде янашызы.	Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ Авторну сёзлери булан табиатты сурагтайгъан ерлерин гёрсетип бажармакъ. Лирика асарларда ритм, рифма не экенни эсге алмакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Муаллимни кёмеклиги булан тилни чеберлик аламатларын: метафора, эпитет, тенглешдиривню текстден тапмакъ. Табиатны язбашда болагъан алмашынывлары гъакъда сураглав сочинение язмакъ. Соравлагъя гёре табиатны сураглав бажармакъ. темагъя къыйышывлу художниклер этген сурагланы тапма къарамакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ. Гиччирек проза асарланы ойзбашына охумакъ,

Адат, кылъыкъ, тарбия. (6+1сагъат)	<p>Авлетни ата-анагъа этеген гүрмети. Яхшы адам кимdir? - деген суалгъа жаваплар. Яшланы аралыкълары. Бирев-биревге жаны авруп янашыв. Таза хасиятлар, намуслукъ. Уллуаналар, уллуаталар - абур-сыйгъя лайыкълы адамлар. Яшлар ва уйжанлар. Яшланы ата-анагъа кёмеклешибиую. Тазалыкъ - савлукъну сакълай. Яшлар ва гигиена.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асарны ичинден охув. Охулагъан асаргъа характеристика бермек; башына, авторну фамилиясына, атына, текстни аслу маңнасын берме болагъан сёзлеге гёре темасын ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маңнасын ачыкъ этме болагъан гесекни табып бажармакъ. Ишине, сёйлейген кюоне гёре игитлени хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Асаргъа таянып игитни тыш гёрюнюшөн суратламакъ. Текстни чебер охумакъ ва хабар этип айтып бажармакъ; ёлдашлары булан лакъыр этип бажармакъ. Муаллим булан текстни охуйгъанды юрюлеген диалогда ортакъчылыкъ этмек. Текстте гёре план къуруп, ону маңналы гесеклеге бёлүп, гъар гесекге башсалып бажармакъ. Асар охулагъан заманны ичинде, текстте соравлар онгарып бажармакъ. Текстни савлай яда айры маңналы гесеклеге гёре хабар этип бажармакъ. Асарда суратланагъан агъвалатлагъя, игитлөгө, асарны тил байлыгъына оыз къаравун гёрсетип бажармакъ. Шиъруланы бетлеге гёре охумакъ. Чечеген ёмакъланы, айтываланы маңнасын чечмек, чебер охумакъ</p>
Бизин ватаныбыз-Дагъыстан. (6+2сагъат)	<p>Дагъыстанны, ону байрагында тахшагъары гъакъында хабарлар, шиърулар. Адамланы дослугъу гъакъында макъалалар, хабарлар, шиърулар. Бизин пачалыкъны аслу закону Конституцияны гъакъында. Оыз элине бакъгъан сююв, халкъны дослугъу, кеп милдетли тав эли</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Инг де бийик тав, бырынгъы шагъар, инг уллу оъзен, лап уллу атав, оыз юртундан оътеген оъзенлер. Дагъыстанны сув байлыгъы, юртлары, ата юртну тарихи, белгили адамлары, Дагъыстанны кочаплары, Дагъыстандагъы къайыр тебе булан байлавлу айтыла гелген хабарланы ахтармакъ, хабарламакъ. Чебер асаргъа гёре оыз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сёзлюклерден асарда елугъяган маңнасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гёз къаравун, келпетине янашывун оыз сёзлери булан айтып бажармакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ.</p>

Халкъ авуз яратыв-чулукъ (6+1сагъат)	<p>Яшланы яшавун гёрсетеген ём-макълар. Яшланы авуз яратыв-чулугъундан асарлар. Къумукъ оъзбашына яда учителни кёмеклиги булан халкъ ёммақълары. Къумукъдарсны мурадын белгилеп бажармакъ. Суратгъа язывчуланы ёммақълары, Рос-къарап авуздан хабарлав.</p> <p>сияны оъзге халкъларыны ём-макълары. Халкъ ёммақъланы берип бажармакъ. Халкъ ёммақъны язывлу ём-бёлюклери:</p> <ul style="list-style-type: none"> жан-жаныварны макъдан айырмакъ, ёммақъланы тюрлюперин гъакъында, сигърулу, яшав-бири-бириндөн айырып бажармакъ. Муаллимни туруш. Ёммақъланы игитлери. кёмеклиги булан агъвалатланы, ортакъчылыкъ <p>Халкъ ва язывлу ём-этегенлени, табиатны суратларын хасият-макълар, оланы башгъалыкъла-лайгъан сёзлени ёммақъдан табып бажармакъ.</p> <p>ры. Ёммақъланы бетлеге гёре Ёммақъда гыллалыкъ, макюрлюк. Ёммақъланы охув. Чечеген ёмакълар, ай-игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре тывлар, аталар сёзлери, янгылт-хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Ём-мачлар.</p>	<p>Охулгъан текстни хабарламакъ. Охулгъан текстге гёре оъз къаравун айтып;</p> <p>Асарны ахырында берилген соравлагъа жавап макъдан айырмакъ, ёммақъланы тюрлюперин гъакъында, сигърулу, яшав-бири-бириндөн айырып бажармакъ. Муаллимни туруш.</p> <p>Ёммақъланы игитлери. кёмеклиги булан агъвалатланы, ортакъчылыкъ</p> <p>Халкъ ва язывлу ём-этегенлени, табиатны суратларын хасият-макълар, оланы башгъалыкъла-лайгъан сёзлени ёммақъдан табып бажармакъ.</p> <p>ры. Ёммақъланы бетлеге гёре Ёммақъда гыллалыкъ, макюрлюк. Ёммақъланы охув. Чечеген ёмакълар, ай-игитлери, оланы ишине, сёйлейген кююне гёре тывлар, аталар сёзлери, янгылт-хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Ём-мачларда диалогну роллагъа гёре охумакъ.</p> <p>Оъзбашына берилген темагъа гёре гиччирик ёммақъ тизмек. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>
Бизин байрамлар (5+2сагъат)	<p>Бизин байрамлар:</p> <p>Устьюнлюкюн гюню, Май бай-рам, Янгы йыл, Навруз байрам-макъ. Оланы чебер охумакъ. Россияда ланы гъакъында хабарлар, устьюнлюкюн гюнюнде Къызыл майданда пашырулар. 9-нчу Май-радны гъакъында газетлерден, журналлардан Устьюнлюкюн Гюню. Немец -макъалалар тапмакъ «Биз давланы сюймейбиз» фашистлерден уист болув. Дав-деген темегъа гиччирик сочинение язмакъ. ну ортакъчыларына эдеп, гююр-Давну ортакъчыларына эдеп, гююрмет этмек. мет этив. Асарда эдепликни, Давну ветеранларыны гъакъында ахтарыв гююрмет этивниу масъаласы. Юрютмек. Давну гъакъында язылгъан асарларда Давну ветеранлары макътавгъа эдепликни, гююрмет этивниу масъаласын гетелайыкълы. 8-нчи Март-реген ерлени тапмакъ. Бизин байрамлагъа къатынланы Халкъара гюню. Багъышлангъан шыруланы генгюнден билмек, Анағъа бакътган сююв, ата-гетеринки тавуш булан генгюнден охумакъ. анағъа гююрмет этив. Ата-ананы Янгы йыл байрамны оъзге ерлерде нечик оътгешлар булангъы, яшланы ата-регени гъакъда маълуматлар табып, хабарлап ана булангъы аралыкълары. Бажармакъ. Янгы йылгъа багъышлангъан ха-Шиъруну чебер бетлеге гёре барланы, ёммақъланы, чебер охумакъ, хабарла-охув. Янгы йыл байрамны оъзгемакъ. Хабарны ёммақъга ошайгъан ерлери, ерлерде нечик оътгере? Шиъру-айырагъан белгилерин гёрсетип бажармакъ ну чебер охув, гесегин генгюнден уйренмек. «Школада елка байрам»- гиччирик хабар языв. Хабарны ёммақъга ошайгъан ерлери, айырагъан белгилери. Текстни маъналы гесеклеге бёлюв, баш салыв.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек.</p> <p>Теагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тап-рам, Янгы йыл, Навruz байрам-макъ. Оланы чебер охумакъ. Россияда ланы гъакъында хабарлар, устьюнлюкюн гюнюнде Къызыл майданда пашырулар. 9-нчу Май-радны гъакъында газетлерден, журналлардан Устьюнлюкюн Гюню. Немец -макъалалар тапмакъ «Биз давланы сюймейбиз» фашистлерден уист болув. Дав-деген темегъа гиччирик сочинение язмакъ. ну ортакъчыларына эдеп, гююр-Давну ортакъчыларына эдеп, гююрмет этмек. мет этив. Асарда эдепликни, Давну ветеранларыны гъакъында ахтарыв гююрмет этивниу масъаласы. Юрютмек. Давну гъакъында язылгъан асарларда Давну ветеранлары макътавгъа эдепликни, гююрмет этивниу масъаласын гетелайыкълы. 8-нчи Март-реген ерлени тапмакъ. Бизин байрамлагъа къатынланы Халкъара гюню. Багъышлангъан шыруланы генгюнден билмек, Анағъа бакътган сююв, ата-гетеринки тавуш булан генгюнден охумакъ. анағъа гююрмет этив. Ата-ананы Янгы йыл байрамны оъзге ерлерде нечик оътгешлар булангъы, яшланы ата-регени гъакъда маълуматлар табып, хабарлап ана булангъы аралыкълары. Бажармакъ. Янгы йылгъа багъышлангъан ха-Шиъруну чебер бетлеге гёре барланы, ёммақъланы, чебер охумакъ, хабарла-охув. Янгы йыл байрамны оъзгемакъ. Хабарны ёммақъга ошайгъан ерлери, ерлерде нечик оътгере? Шиъру-айырагъан белгилерин гёрсетип бажармакъ ну чебер охув, гесегин генгюнден уйренмек. «Школада елка байрам»- гиччирик хабар языв. Хабарны ёммақъга ошайгъан ерлери, айырагъан белгилери. Текстни маъналы гесеклеге бёлюв, баш салыв.</p>

ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ
**4 клас (асарланы охувгъа ва устьюнде ишлевгө 77 сагъат; + 16 сагъат
 класдан тышда охувгъа)**

Тема	Теманы баяны	Охувчуланы гъаракатчылыгъы
Адабиятдан охувдан би-ринчи дарс (1 сагъат)	Адабиятдан охув китап булан танышлыкъ. Китапдагъы шартлы белгилер. Охув китапны белгилер. Охув китапны белгилери. Сёзлюк. Чемакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы анбер охув. Ватаннын ваглашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Иллюстрациялары, тав халкъны гъакында суратланы охулагъан текст булан байлап бажармакъ. Халкъ йырлары. Автор, агъвалатлагъа авторну къараву. Асарны аслу маънасын ачыкъ этеген жумлалар. Шиъруну генгюндөн уйренмек. Къумукъ халкъ сарын-лар.	Охув китап булан тюз пайдаланып бажармакъ. Шартты белгилени тюз англамакъ ва тапшурувланы күтегендө олардан тюз пайдаланмакъ. Китапдан асарны темасына гёре тематикасыны белюгюн табып бажаричелиги. Сёзлюк. Чемакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы анбер охув. Ватаннын ваглашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Иллюстрациялары, тав халкъны гъакында суратланы охулагъан текст булан байлап бажармакъ. Охулагъан асаргъа характеристика бермек; асарны башына, авторну фамилиясына, атына, текстни аслу маънасын берме болагъан сёзлеге гёре темасын ачыкъ этеген жумлалар. Шиъруну генгюндөн чебер охуп бажармакъ., Шиърулары гечген асарланана, оланы атларын, авторну атын, фамилиесин эсгёрип бажармакъ. охулгъан текстте багъа берип бажармакъ. Сарылары генюндөн билмек.

Мени элим. (7 + 2 сагъат)	<p>Макътал, бизин эркин Ватаныбыз! Бизин Ватаныбызын зорлугъу, ону байлыгъы. Ана табиатны гёрюнүшле- ри. Оъз элине, ана топуракъга бакъгъан сююнню тарбиялайгъан асарлар. Оъз элин тыш елевчюлерден къорув. Ата юртгъа бакъгъан сюювден таба, элге бакъгъан сююннию тарбиялайгъан асарлар. Дагъыстанда яшайгъан халкъланы тиллери.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асаргъа Темагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Инг де бийик тав, бырынгъы шагъар, инг уллу оъзен, лап уллу атав,,оъз юртундан оътеген оъзенлер. Дагъы- станны суv байлыгъы, юртлары, ата юртну тарихи, белгили адамлары, Дагъыстанны кочаплары, Дагъы- стандагъы къайыр тебе булан байлавлу айтыла гелген хабарлар ахтармакъ, хабарламакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Плангъа гёре хабар- ламакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы ан- глашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Тюрлю-тюрлю чебер асарланы игитлерин, оланы ишлерин, сёйлейген кю- юн бири- бири булан тенглешдирип бажармакъ, хаси- ятларын ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гёз къаравун, келпетине янашывун оъз сёзлери булан ай- тып бажармакъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажармакъ, оъз къаравун айтып бажармакъ. Бир-бир шиърулагъа язылгъан му- зыка, ону авторун билмек.. Шиъруну генгюндөн уйренмек. Къумукъ тюз. Дагъыстанны топурагъы, тавлары, оъзенleri, шагъарлары , къумукъ районлар ва юртлар. Оъз элин тыш елевчюлерден нечик къоругъанни гъакъында текстлени хабарлап бажар- макъ. Къумукъланы бырынгъы яшаву, оъз элини таби- атыны гёзеллиги гъакъда газетлерден, журналлардан маълumatлар тапмакъ, .Ата юртуну белгили адамлары гъакъда маълumatлар жыймакъ. «Ата юртум» деген темагъа сочинение язмакъ. Тюрлю асарланы чалт, тюз, чебер охумакъ.</p>
------------------------------	--	--

Уъягълю. Ана тил.(7+2саян)	<p>Ата-ананы ва яшланы аралыкълары. Уллугъя бермек; башына, авторну фамилиясына, атына, текст-багъышлангъан хабар-ни аслу маънасын берме болагъан сёзлеге гёре темалар , шиърулар. Уллугъасын ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маънасын берме болагъан гесекни табып бажармакъ. Ишине, сёйлейген кюоне гёре игитлени хасиятларын екъ уллугъа көмекле-ачыкъ этме къарамакъ.</p> <p>Чагъы уллу Асаргъа таянып игитни тыш гёрюнүшүн суратламакъ. болгъанлар ва яшлар. Текстны чебер охумакъ ва хабар этип айтып бажар-Ана тилге бакъгъанмакъ, ёлдашлары булан лакъыр этип бажармакъ. Мусуювнү тарбиялайгъанларым булан тексткни охуйгъанда юрюлegen диалогда асарлар. Наслудан ортакъчылыкъ этмек.</p> <p>наслугъа бериле гелген Текстте гёре план къууп, ону маъналы гесеклеге бё-эсделиклер. Халкъынып, гъар гесекге баш салып бажармакъ.</p> <p>яшавунда ана тилни Асар охулагъан заманны ичинде, текстте соравлар он-ери. Ана тилни гарып бажармакъ. Авуз ва языв тилни арасындагъы гъакъында айтывлар, башгъальыкъны гёрсетип бажармакъ. Халкъыны яшавун-аталар сёзлер. Ана тил-да ана тилни ери гъакъда муаллия булангъы диалогда ни якълавну масъаласы. рортакъчылыкъ этмек. Ана тилни гъакъында айтывла-Бир-бир адамланы ананы, аталар сёзлерин чебер охумакъ, маънасын ачыкъ тилге янашыву. Чеберэтмек, бирлерин генгюндөн уйренмек. Текстни савлай асарны игитлери, оланыяда айры маъналы гесеклеге гёре хабар этип бажар-ишине, сёйлейген кю-макъ. Асарда суратланагъан агъвалатлагъа, игитлеге, юне гёре хасиятлары. асарны тил байлыгъына оъз къаравун гёрсетип бажар-Охулгъан асарнымакъ. Оъз къаравун якълап, охулгъан затгъа багъа бе-маънасы.</p>	
----------------------------	--	--

Яй ва гюз (6+1сагъат)	<p>Яйдагъы ва гюздеги табиатны чебер су-ратлавлар, язывчулайы асарларында ана табиаттъя сююннию гёрсетив.</p> <p>Яйда, гюзде адамланызагъматы, яшланы охулов. Оъзбашына охув.</p> <p>Яйны, гюзню гъакъында шиъруланы генгюндөн уйренив.</p> <p>Асарны аслуаламатларын ратлав. Яйны, гюзнююкъычырып аламатларын</p> <p>Охулгъан асаргъа багъалардан берив.</p> <p>Экскурсия. Яйда, гюзде табиатны су-ратлав. Яйны, гюзнююкъычырып</p> <p>къыймат берив.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы англашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятлаву, оюнлары Къычырыпрын ачыкъ этмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы туз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарлана чебер охумакъ. Авторну сёзлери булан табиатны суратлайгъан ерлерин гёрсетип бажармакъ. Лирика асарлардан айырагъан белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумлалар айырып бажармакъ.</p> <p>Охулгъан асарлагъа ва оъзюню тергевлерине гёре берилеген соравлагъа жавап берип билмек. Проза асарны Охулгъан асарлагъа ва оъзюню тергевлерине гёре берилеген соравлагъа жавап берип билмек. Проза асарны Охулгъанды интонацияны кёмеклиги булан охулагъан асарны маънасына багъа берип бажармакъ. Хабаргъа, шиъругъа гёре коллектив иш юрютмек (бирев-биревге соравлар берив). Оъз тергевлерине гёре экскурсияда гёрген затлары гъакъында чебер кюиде хабарлап бажармакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>
Халкъ авуз яратыв-чулугъу (8+1сагъат)	<p>Ёммакълар, йырлар, айтывлар, аталар сёзлери, оларда адамланынг яхши хасиятларын гёрсетив: ананы, Ватан-сюов, рагьму, намус, тазалыкъ, загъматын, Къумукъ ва оъзге миллиетлени ёммакъла-ры, чечеген ёммакълары, айтывлары. Халкъ яратгъан ва автору булангъы ёммакълар, оланы бири-бринден айырагъан белгилери. Текстлени тайпалары. Ёммакъланы игитлери. План къурув.</p>	<p>Охулгъан текстни хабарламакъ. Охулгъан текстге гёре оъз къаравун айтып; оъзбашына яда учителни кёмеклиги булан дарсны мурасын белгилеп бажармакъ. Суратгъа къарап авуздан хабарлав.</p> <p>Асарны ахырында берилеген соравлагъа жавап берип бажармакъ. Халкъ ёммакъны язывлу ёммакъдан айыргъакъыллыкъ, ёммакъланы тюрлюлерин бири-бириндөн айырып</p> <p>бажармакъ. Ёммакъдан агъвалатланы, ортакъчылыкъ этегенлени, табиатны суратларын хасиятлайгъан сёзлени табып бажармакъ. Ёммакъда гъиллалыкъ, макюрлюк. Ёммакъланы игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ.</p> <p>Ёммакъларда диалогну роллагъа гёре охумакъ. Оъзбашына берилген темагъа гёре гиччирик ёммакъ тизмек. Чечеген ёммакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>

Адат, кылышъкъ, тарбия. (8+1сагъат)	<p>Яхшы адам кимдир?- деген суалгъа жаваплар Таза хасиятлар намуслукъ. Халкъгъа хайыры тиймейген син ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маънасын гиши, халкъдан овзюнеачыкъ этме болагъан гесекни табып бажармакъ. гъюрмет излемес. Ин- санланы бири-бири булангъы аралыгъы. Адамларда ёлугъагъан осал хасиятланы жанланы яшавун суратлавда гёрсетив. Оъзю тойсалюп, гъар гесекге баш салып бажармакъ. да, гёзю той- майгъянлыкъ (сутурлукъ) - осал хасиятлардан бири. Адилликни гёрсетеген шиърулар хабарлар.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асарлыны ичинден охув. Охулагъан асаргъа характеристика бермек; башына, авторну фамилиясына, атына, текстни аслу маънасын берме болагъан сёзлеге гёре темасын ачыкъ этме къарамакъ; асарны аслу маънасын Ишине, сёйлейген кюоне гёре игитлени хасиятларын ачыкъ этме къарамакъ. Асаргъа таянып игитни тыш гёрюньюшон суратламакъ. Текстны чебер охумакъ ва хабар этип айтып бажармакъ; ёлдашлары булан лакъыр этип бажармакъ. Муаллим булан текстни охуйгъанда юрюлеген диалогда ортакъчылыкъ этмек. Текстге гёре план къуруп, ону маъналы гесеклеге бёгүрткөн, гесекке баш салып бажармакъ.</p>
Табиат. Жан- жанывар. (7+2сагъат)	<p>Адамланы табиат булангъы аралыгъы. Ана топуракъгъа, загъ- матгъа бакъгъан бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ сюювюн тарбиялайгъан, этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сё- адамланы къыржанлар зюклерден асарда елугъагъан маънасы англашыл- булангъы аралыгъын майгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, суратлайгъан шиърулар, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын хабарлар. Оланы аслу ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гез къаравун, пикрусу. Асарны игит- лерини характеристи- кам.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар, проза асарлар тапмакъ. Оланы че- бера бер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ сюювюн тарбиялайгъан, этип бажармакъ. Плангъа гёре хабарламакъ. Сё- адамланы къыржанлар зюклерден асарда елугъагъан маънасы англашыл- булангъы аралыгъын майгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, суратлайгъан шиърулар, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятларын хабарлар. Оланы аслу ачыкъ этмек. Асарны игитине авторну гез къаравун, пикрусу. Асарны игит- лерини характеристи- камъ. Токътав белгилеге гёре жумлаланы тюз интона- ция булан охуп бажармакъ, лирика асарланы генгюн- ден чебер охумакъ. Оъзюнью жавапларын оъзгелени жаваплары булан урушдуруп къарамакъ. Оъзгелени жавапларына багъа берип бажармакъ. Къычырып, ан- глап, чебер, тюз интонацияны сакълап, паузаланы тюз къоллап. белгили бир чалтлыкъда, оъз тавушу булан охумакъ. Асарны жанрын белгилемек. Ичинден оху- йгъанда асарны аслу маънасын англашып, охувну вакътисинде маъналы гесеклени белгилемек, сорав- лагъа жавап берип бажармакъ. Асарны аслу маънасына оъз къаравун мекенлешдирмек учун, сайлам охувну юрютмек. Охулгъан чебер асаргъа гёре хабар тизмек. Чечеген ёмакъланы, айтывлаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ</p>

Къурдашлыкъ. Дослукъ (6+1сагъат)	<p>Тюрлю миллетли яшланны, халкъланы арасындағы татывлукъ, темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Чечедослукъ.</p> <p>Къурдаш-ген ёмакъланы, айтывлаланы маңнасын чечмек, чебер лыкъгъа байлавлу ха-охумакъ. Йырны ва хабарны бири-бириндөн айырып барлар, шиърулар, бажармакъ Муаллим яда охувчу авуздан охуйған халкъ айтывлары.</p> <p>Къыйынлы гүнлердегёре салынгъан соравлагъа жавап берип бажармакъ; (давда, ишде) къур-асарны аслу маңнасын чечип бажармакъ. Асарны оyzтедашланы бир-биринегелигин чечип бажармакъ (жанрын белгилемек: хатбулагъаны гъакъдабар, шиъру, ёмакъ, чечеген ёмакъ, айтыв, аталар сёз); чебер асарлар. Оъзюною сюжетин гезиги булан гёрсетмек; игитлерине багъа бекъурдашыны гъакъында рип бажармакъ.</p> <p>Лакъырлашыв, макъала языв.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтыв бажармакъ. Асарны оъзтедашланы бир-биринегелигин чечип бажармакъ (жанрын белгилемек: хатбулагъаны гъакъдабар, шиъру, ёмакъ, чечеген ёмакъ, айтыв, аталар сёз); чебер асарлар. Оъзюною сюжетин гезиги булан гёрсетмек; игитлерине багъа бекъурдашыны гъакъында рип бажармакъ.</p> <p>Къычырып, англап, чебер, тюз интонацияны сакълап, паузаланы тюз къоллап, белгили бир чалтлыкъда, оъз тавушу булан охумакъ. Асаргъа гёре план тизмек ва плангъа гёре хабарламакъ. Оъзюно къурдашыны гъакъында лакъырлашыв юрютүп бажармакъ, макъала язмакъ.</p>
Къыш язбаш ва (8+1сагъат)	<p>Къышдагъы табиатны чебер суратлав.</p> <p>Къыржанланы, къушланы къышлаву гъакъында хабарлар, шиърулар.</p> <p>Язбашны геливюн суратлав, табиатда болалар алмашынывлар.</p> <p>Язбашны баш гүнле-белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп ринде къушланы яшаву-бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Авторну ашаву. Жансыз табиат-сёзлери булан табиатны сураттайтып бажармакъ. Хабарны лирика асарлардан айы-Язбашны айлары. Бурагъан белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумайларда табиатда болалар айтыв бажармакъ. Язбашны баш гүнлеринде лагъан алмашынывлар.</p> <p>«Март чыкъмайлары» деген оъзюно тергевлерине гёре берилеген соравлагъа жавап айтыв. Тилни чеберлик аламатлары: метафора, эпитет, тенглешдирив.</p> <p>Чечеген ёмакълар, айтывлалар.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ.</p> <p>Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтыв бажармакъ.</p> <p>Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлүклерден асарда елугъагъан маңнасы англашылмайтын сёзлени тапмакъ.</p> <p>Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюлагъан хасиятларын ачыкъ этмек. Токътав</p> <p>Язбашны баш гүнле-белгилеге гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп ринде къушланы яшаву-бажармакъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Авторну ашаву. Жансыз табиат-сёзлери булан табиатны сураттайтып бажармакъ. Хабарны лирика асарлардан айы-Язбашны айлары. Бурагъан белгилери. Лирика асарлардан къужурлу жумайларда табиатда болалар айтыв бажармакъ. Язбашны баш гүнлеринде лагъан алмашынывлар.</p> <p>Къушланы яшаву-ашаву, авлакъ ишлени гъакъында «Март чыкъмайлары» лакъырлашыв юрютмек. Охулгъан асарлагъа ва дерпт чыкъмас» деген оъзюно тергевлерине гёре берилеген соравлагъа жавап айтыв. Тилни чеберлик аламатлары: метафора, раны, эпитетни, тенглешдиривни текстлерден табып бажармакъ.</p> <p>Проза асарны къычырып охумакъ. Текстлени ичинден оъзбашына охуп сонг хабарлап бажармакъ. Охуйғанда интонацияны көмеклиги булан охулагъан асарны маңнасына багъа берип бажармакъ. Чечеген ёмакълары, айтывлаланы маңнасын чечмек, чебер охумакъ.</p>

Адамлар сыналагъан гюнлерде. (8+1сагъат)	<p>Уллу Ватан давну, онда бизин халкъ гёрсетген игитликлени гъакъыидагы хабарлар ва шиърулар. Армия бизин инамлы якълавчубуз.</p> <p>Россияны армиясына багъышлангъан асарлар. Россияны солдатлары гёрсетген къоччакълыкъланы гёрсетеген макъалалар.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Уллу Ватан давну йылларында дагъыстанлылар гёрсетген къоччакълыкъны гъакъында шиърулар, хабарлар тапмакъ. Текстни охув, муаллимни кёмеклиги булан план къурув, плангъа гёре лакъырлашыв юрютмек. Шиъруларда чебер сёз булан игитлени, оланы къоччакълыгъын суратламакъ. Оъзбашына иш гёrmек. Оъз юртундан давгъа гетгенлени гъакъында ахтарыв юрютмек. Муаллим яда охувчу авуздан охуйгъан текстге къулакъ асып маънасын англамакъ Асарны оъзтеречелигин чечип бажармакъ (жанрын белгилемек: хабар, шиъру, еммакъ, чечеген ёмакъ, айтываталар сёз); сюжетин гезиги булан гёрсетмек; игитлерине багъа берип бажармакъ. Асарланы сав сёзлер булан тюз, чалт, англап, чебер, герекли интонацияны ва белгили бир чалтлыкъны сакълап охумакъ. Проза асарланы бир гесегин, шиъруланы гентюндөн чебер күйде охумакъ. Ичинден охумакъ, охулгъан затны англамакъ, соравлагъа жавап берип бажармакъ.</p>
Загъмат-уллу къуванч. (6+2сагъат)	<p>Адамланы яшавунда загъматны агъамияты. Загъматны, тюрлю касбуланы гъакъында язылгъан асарлар. Майайда болагъан язбашны глашылмайгъан сёзлени тапмакъ. ва загъматны Гюню Асарны игитлери, ола-каю, хасиятлары. Асарны игитине автор ну гёз къараву. Чебер охув. Хабарлав. Охул-гёре жумлаланы тюз интонация булан охуп бажарны ишлери, сёйлейген макъ, лирика асарланы чебер охумакъ. Асарны янашывун оъз сёзлери булан айтыватлап, охул-тил байлыгъына оъз къаравун гёrsетип бажармакъ. гъан асаргъа къыймат берив.</p>	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Темагъа байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтыват бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрусун ачыкъ этип бажармакъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы анайда болагъан язбашны глашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игитлери, оланы ишине, сёйлейген кюнене гёре хасиятларын ачыкъ этмек. Токътав белгилеге Асарда суратланагъан агъвалатлагъа, игитлеге, асарны янашывун оъз сёзлери булан айтыватлап, охул-тил байлыгъына оъз къаравун гёrsетип бажармакъ. Асарды суратланып, асарланы чебер охумакъ. Салынгъан соравлагъа гёре текстни хабарламакъ. Чечеген ёмакъланы, айтывалаланы маънасын чечмек, чебер охумакъ.</p>

Маданият ва инче саният. (5+2сагъат)	Маданият ва инче сани- ятны гъакъында лакъырлашыв. Дагъы-ва стан маданиятны актив чалышывчулары гъакъында чебер асар- лар, макъалалар. Къумукъ театрны ва ар- рыны гъакъында макъалалар, хабарлар. Дагъыстан композитор- лар, оланы асарлары.	<p>Гечилеген асарланы темасына тюшюнмек. Дагъыстан маданиятны актив чалышывчулары, Къумукъ театрны бер асарлар, макъалалар, байлавлу шиърулар тапмакъ. Оланы чебер охумакъ. Чебер асарланы газетлердеги, журнallардагъы макъалалар булан тенглешдирмек. Чебер асаргъа гёре оъз къаравун айтып бажармакъ. Асарны темасын, аслу пикрүсун ачыкъ этип бажартистлерини, йыравла- макъ. Сёзлюклерден асарда елугъагъан маънасы ан- глашылмайгъан сёзлени тапмакъ. Чебер асарны игит- лери, оланы ишине, сёйлейген кюоне гёре хасиятла- рын ачыкъ этмек. Токътав белгилеге гёре жумлаланы- тиз интонация булан охуп бажармакъ, лирика асарла- ны чебер охумакъ.</p> <p>Асарны игитине авторну гез къаравун, келпетине янашывун оъз сёзлери булан айтып бажармакъ. Асарда суратланагъан агъвалатлагъя, игитлеге, асарны тил байлыгъына оъз къаравун гёрсетип бажармакъ. Оъз къаравун якълап, охулгъан затгъа багъа берип ба- жармакъ. Салынгъан соравлагъа гёре текстни хабарла- макъ. Дагъыстан, аслусу къумукъ композиторлары гъакъында муаллим булангъы лакъырлашывда ор- такъчылыкъ этмек. Къумукъ композиторлар язгъан макъамлагъа тынглап, билеген йырларын эсге алмакъ.</p>
--	--	--

Ишлик планланы тематика якъдан планлашдырагъанды гъалиги компьютер технологияларын гёз алгъа тутма тюше: мультимедия программаланы, электронный охув китапланы, библиотекаланы, ойнав программаланы, оъзге цифровой охув ресурсланы.